

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
КАФЕДРА СУСПІЛЬНИХ НАУК**

ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ПІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

м. Житомир, 24 квітня 2024 року

Житомир 2024

УДК 316.422(477)

Т 65

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Поліського національного університету.

Протокол № 10 від 29.05.2024 р.

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії:

Олег Скидан – доктор економічних наук, професор, ректор Поліського національного університету

Члени редакційної колегії:

Віталій Данкевич – доктор економічних наук, професор, декан факультету права, публічного управління та національної безпеки Поліського національного університету

Володимир Муляр – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Вікторія Мельничук – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Неля Романюк – доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Олександр Суліменко – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Геннадій Махорін – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Світлана Шевчук – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Світлана Марченко – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Тетяна Михайлова – старший лаборант кафедри суспільних наук Поліського національного університету

Рецензенти:

Олег Соколовський – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

В'ячеслав Магась – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова.

Трансформації та пріоритети розвитку українського суспільства в контексті європейських інтеграційних процесів: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2024 р., м. Житомир). – Житомир: Поліський національний університет, 2024. – 103 с.

Збірник сформовано за матеріалами доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформації та пріоритети розвитку українського суспільства в контексті європейських інтеграційних процесів», яка відбулася в Поліському національному університеті (м. Житомир) 24 квітня 2024 року.

Матеріали конференції надруковано в авторській редакції.

ЗМІСТ

Володимир Муляр

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ІНДИКАТОР СТІЙКОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ («ВИКЛИК- І- ВІДГУК» ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ).....6

Сергій Падалка

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ УМОВ УЧАСТІ УКРАЇНИ В СВІТОВІЙ ЗЕРНОВІЙ ТОРГІВЛІ.....11

Вікторія Мельничук

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСТЬ.....21

Анастасія Забродська, Тетяна Мисюра

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРИРОДА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....25

Оксана Литвинчук

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....28

Вікторія Панченко

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....32

Володимир Муляр

ДАВНЬОГРЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР.....36

Олександр Суліменко

СІМЕЙНО-ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ НІМЦІВ ТА УКРАЇНЦІВ НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ-ЖИТОМИРЩИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....42

Світлана Шевчук, Любов Кондратюк

БЛАГОДІЙНИЦТВО ТА МЕЦЕНАТСТВО ЯК АТРИБУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....47

Геннадій Махорін

СЛАВЕТНІ УКРАЇНЦІ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ НАУЦІ І ПОЛІТИЦІ.....53

Марина Кругляк, Крістоф Найдігер

АЛЬОНА САВЧЕНКО – ЛЕГЕНДА СВІТОВОГО ФІГУРНОГО КАТАННЯ: УКРАЇНСЬКА ДІВЧИНА, ЩО ВИГРАЛА ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ ОЛІМПІЙСЬКЕ ЗОЛОТО.....58

Марина Кругляк, Андрій Шостачук

ЖОРЖ ШАРПАК – НОБЕЛІВСЬКИЙ ЛАУРЕАТ РОДОМ З УКРАЇНИ.....66

Наталія Лазуріна

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО – ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ ОСВІТИ.....70

Михайло Журба, Дмитро Трейтяк

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН ПІДРАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ У МОДЕРНОМУ ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....74

Олександр Неприцький

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ.....77

Мирослава Захарчук

ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....80

Геннадій Махорін

АРХІТЕКТОРИ З ЖИТОМИРА – АВТОРИ ЗНАКОВИХ БУДІВЕЛЬ У КИЄВІ ТА ОДЕСІ.....83

Світлана Марченко

НАУКОВА ТА ЗБИРАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ШОДУАРІВ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....88

Неля Романюк

ВИРОБНИЧІ ПРАКТИКИ ПОЛЯКІВ НА ВОЛИНІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.).....94

Микола Приходько

РУХ ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕРШІ РОКИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. КАТОЛИЦЬКЕ КРИЛО (1918-1925 РР.)100

Володимир Муляр,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ІНДИКАТОР СТІЙКОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ («ВИКЛИК- І- ВІДГУК» ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Якщо уважно подивитися на історію створення Європейського Союзу, починаючи від обґрунтування об'єктивних його територіальних, кліматичних, економічних, політико-правових, духовно-ментальних та інших умов і закінчуючи конкретними процесами та механізмами інституціонального оформлення, то ми виявимо цікавий факт. Він полягає в тому, що практично весь період творення єдиної Європи, починаючи від утворення «Європейського співтовариства вугілля і сталі» в 1951 році і до фактичного оформлення Європейського Союзу відбувався в атмосфері формальної безпеки, відсутності великих потрясінь, катаклізмів, військових конфліктів на території Європи, які не могли поставити під сумнів саму ідею єдиної Європи. Деякі поодинокі відрізки міжнародної напруженості на кшталт холодної війни чи розпаду Югославії не вплинули на загальну більш-менш спокійну атмосферу як у відносинах між європейськими народами, так і у відносинах європейських країн, з одного боку, і СРСР та його сателітами, з іншого. Така ситуація дала можливість європейським націям і державам ставати на шлях творення єдиного європейського простору спокійно, виважено, прораховувати кожен крок, вимірюючи вигоди і втрати. Сама по собі така обстановка дала можливість також виробити демократичні, ліберальні, можливо навіть ідеальні з точки зору взірця соціальної справедливості, механізми життєдіяльності європейських народів. На протязі тривалого часу були

вироблені і закладені в реальному житті єдиної Європи базові основи спільного буття народів, що включали, зокрема, принципи вступу в Європейський Союз, механізми координації сфер економічної, політичної, правової діяльності тощо, принципи рівності і взаємоповаги як у відносинах між народами, так і державними інституціями об'єднаної Європи, порядком обговорення і прийняття рішень тощо. Потрібно зауважити, що протягом практично усього часу аж до недавніх важливих подій така система функціонування Європейського Союзу вважалася справедливою і ефективною, тому вселяла великі надії.

Ця безпекова ідилія для діяльності Європейського Союзу закінчилася 22 лютого 2024 року. Російське повномасштабне вторгнення в Україну втягнуло світ, а особливо Європу в період високої турбулентності. Таким чином, Європейський Союз вперше зіткнувся з особливими умовами свого існування, які вже протягом більше двох років виявляються своєрідним маркером для його ефективного функціонування. Російсько-українська війна стала фактично викликом для об'єднаної Європи, індикатором того, наскільки спільний європейський простір готовий до серйозних випробувань, наскільки він є стійким до кардинальної зміни світової і європейської безпекової атмосфери. Варто зазначити, що цей виклик екзамує Європейський Союз в усіх важливих вимірах його творення і діяльності: як об'єктивних, так і суб'єктивних. Щодо перших, то політична і воєнна ситуація в Європі покаже, що сильніше: наведені вище об'єктивні територіальні, кліматичні, економічні, політико-правові, духовно-ментальні та інші умови, що призвели до утворення спільного європейського простору та юридичного оформлення Європейського Союзу, чи та турбулентність, що викликана повномасштабною війною росії проти України і зазіханням кремлівського режиму вирішальним чином впливати на європейське життя. Те ж саме можна сказати і про суб'єктивні фактори: чи зможе об'єднана Європа проявити достатню волю і сміливість, перебороти страхи і комплекси перед росією, що мають своїм корінням як

мінімум часи від Другої Світової війни, чи народить Європа нових лідерів на зразок Шарля де Голля, Маргарет Тетчер чи Рональда Рейгана, чи навпаки, поступиться своїми ціннісними принципами і проявить подвійні стандарти заради так званого миру на зразок того, що приніс Великій Британії її Прем'єр Міністр Невілл Чемберлен, віддавши разом з іншими європейськими лідерами Чехословаччину на розшматування Гітлеру. Питання відкрите. Але виклик вже на порозі більше двох років і чекає відповіді, відгуку.

Отже, перед нами класична проблемна ситуація, яку видатний англійський філософ Арнольд Тойнбі сформулював у вигляді концепції «виклику-і-відгуку». Незважаючи на те, що він обґрунтував цю концепцію стосовно такого явища як цивілізація, можна стверджувати, що основні висновки А. Тойнбі стосуються буття будь-якого суб'єкта історичного розвитку. В невеликій статті важко описати величезну кладову відкриттів та висновків британського вченого. Однак головна його ідея полягає в обґрунтуванні того, що уся світова історія є набором багатьох цивілізацій. Незважаючи на те, що кожна з них є унікальною в своєму роді, усі вони у власному розгортанні включають певні обов'язкові періоди: зародження (генеза), розвиток, надлом, занепад. Усі ці етапи цивілізації відбуваються під впливом багатьох різних факторів, однак серед них провідними є внутрішні. Саме вони визначають всю історію цивілізації, її періоди, часові рамки тощо. Внутрішні фактори розвитку цивілізації – це своєрідний набір потенцій її виникнення, розвитку і розгортання. Це своєрідна ознака живучості цивілізації, її сутності, природи і потенційних сил. Саме ця потенція живучості, внутрішня необхідність збереження, виживання є головною причиною послідовної зміни періодів розгортання цивілізації. При всіх змінах зовнішнього середовища, яке постійно екзаменує соціального суб'єкта на предмет стійкості. «Суспільство – зазначає А. Тойнбі, – в процесі своєї життєдіяльності стикається з цілою низкою проблем і ...кожна така

проблема – це виклик, відповіді на який можна, тільки пройшовши через нелегкі випробування» [1, с. 71–72].

Отже, функціонування суб'єкта історичного розвитку, за А. Тойнбі, є процесом дуалістичним, де головними «діючими персонами» є Виклик і Відгук. Виклик настає невблаганно, незалежно від того, бажає цього соціальний суб'єкт чи не бажає. Виклик настає закономірно, заздалегідь чи несподівано, однак в обов'язковому порядку. Цим він маніфестує системні проблеми в розвитку соціального суб'єкта, вирішення яких неминуче для подальшого його (суб'єкта) існування. Це відбувається тому, що соціальний суб'єкт рано чи пізно втрачає внутрішні стимули свого розвитку. І тоді з'являється необхідність суттєвого перелаштування базових засад його функціонування. І саме тоді з'являється місце для Відгуку як адекватної відповіді на виклики часу. Тоді відходять в минуле застарілі, неефективні принципи побудови та механізми життєдіяльності соціуму, а на їх місце приходять нові, такі, що викличуть живучіші стимули його розвитку.

Повернемось тепер до Європейського Союзу. Очевидно, що його історія неминуче наближається до реального втілення відкритого А. Тойнбі закону «виклику-і-відгуку». Російське повномасштабне вторгнення в Україну поставило в порядок денний життєдіяльності об'єднаної Європи такі проблеми, які зачіпають фундаментальні засади її створення і функціонування. Як об'єктивні, так і суб'єктивні. Йдеться, насамперед, про те, наскільки органічною для існування європейських народів є ідея їх спільного життя як єдиного організму в усіх його вимірах: економічному, правовому, політичному, ментальному тощо. Чи дійсно перераховані вище об'єктивні засади Європейського Союзу є настільки глибокими і міцними, що існування європейських народів неможливе в інших формах? І що будь-які турбулентні процеси, в тому числі і реальна воєнна загроза з боку росії не можуть підірвати міцність Європейського Союзу. Далі, чи можемо ми говорити про адекватність розуміння європейськими політичними елітами сутності і змісту

намірів кремлівської влади, а відтак і про відповідну готовність реагувати на такі наміри. Оскільки ж кремлівська влада має, як відомо, високу підтримку своїх агресивних дій з боку російського народу, то можна констатувати агресивну природу і відповідні наміри усього російського соціуму. Чи адекватно усвідомлюють цей факт політичні еліти об'єднаної Європи?

Якщо наведені вище розмисли щодо стійкості Європейського Союзу як спільного територіального, кліматичного, економічного політико-правового, духовно-ментального та іншого простору мають адекватне усвідомлення серед народів об'єднаної Європи, тоді наступний зміст виклику полягає в конкретних механізмах функціонування ЄС. Йдеться, насамперед, про алгоритм обговорення проблем, викликаних агресивними діями росії проти України та Європи, та прийняттям рішень. Очевидно, що принцип консенсусу, який тривалий час практикувала об'єднана Європа і яким уявлявся найвищим досягненням демократичних засад Європейського Союзу, в сучасних умовах потребує серйозного перегляду. Особливо на тлі політичних заяв і дій деяких членів Союзу стосовно російсько-української війни, ставлення до росії, заперечення її агресивної політики, намагання зберегти з нею добрі відносини тощо.

Показані вище деякі зрізи виклику Європейському Союзу російсько-українською війною та відгуку на них очевидні вже зараз, за два роки цієї війни. Можна передбачити, що надалі глибина проблеми буде лише посилюватися. Значить і турбулентність буде поглиблюватися. А відтак об'єднаній Європі доведеться або адекватно відповідати на виклики часу, або зникнути у тій якості, в якій вона перебуває в наш час.

Список використаних джерел

1. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 1 / Пер. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1995. 614 с.

Сергій Падалка,

доктор історичних наук, професор,

завідувач Сектору новітньої історії і політики

Інституту історії України НАН України

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИХ УМОВ УЧАСТІ УКРАЇНИ В СВІТОВІЙ ЗЕРНОВІЙ ТОРГІВЛІ

Питання про внутрішньополітичні умови участі України у світовій зерновій торгівлі завжди викликало глибокий інтерес як у практичному сенсі, так і в теоретичному. В даній статті йдеться про вплив внутрішньополітичних і соціально-економічних трансформацій в Україні на формування умов участі нашої країни у світовій зерновій торгівлі.

Починаючи з 1991 р. в Україні почала формуватись регульована національна система торгівлі зерном. Була сформована законодавчо-нормативна баз, яка визначала умови участі України у світовій торгівлі. Зовнішньоекономічна діяльність України тяжіла до лібералізму. У 1998 р. були ухвалені державні рішення про усунення обмежень щодо розвитку конкуренції та застосування протекціонізму. Україна освоювала правила «синтезованої поведінки» у взаєминах зі своїми торговими партнерами – країнами світу. На шляху розвитку торгівлі з європейськими країнами було багато нездоланих перешкод, зокрема розходження у рівнях розвитку держав, неврегульованість валютно-фінансових відносин, недосконалість правової бази, наявність бартерних угод щодо більшості обсягів продуктів торгівлі. Умови участі виробників зерна у міжнародній торгівлі залежали від стабільності внутрішньополітичної обстановки в Україні, темпів реформування соціально-економічної сфери.

З приходом до влади Л. Кучми лікування народного господарства розпочалося з лібералізації цін і валютного курсу. Але для цього потрібна була

закордонна фінансова допомога. Першими кроками у цьому напрямку стало укладення Угоди про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом та програми макроекономічної стабілізації з Міжнародним валютним фондом (МВФ).

Прихильність МВФ, Світового банку і Європейського банку реконструкції і розвитку до економічних проектів в Україні була забезпечена досягненням якісно нового рівня українсько-американських відносин, чому великою мірою сприяло рішення Верховної Ради від 16 листопада 1994 р., у відповідності до якого Україна відмовилася від ядерної зброї. Внаслідок такого кроку наша країна почала отримувати міжнародні кредити від США, Німеччини, Італії та інших країн, що допомогло в тому числі і розраховуватися за постачання нафти і газу з Росії та Туркменістану. Особливо велику роль відігравала американська фінансова допомога, в якій Україна вийшла на третє місце після Ізраїлю і Єгипту.

Але позитив завжди сусідить з негативом, який полягав у тому, що значна частина закордонних кредитів елементарно «проїдалася», немало з них потрапило в глибокі кишені «шукачів ренти» – рентсікерів. Цей негатив був фактично посилений діями урядів як Є. Марчука (з червня 1995 р.), так і П. Лазаренка (з травня 1996 р.), які віддавали перевагу саме кредитній формі одержання зарубіжних коштів і не створювали умов для прямих інвестицій приватного зарубіжного капіталу, передусім у промисловість. У результаті небезпечно поглибилися структурні деформації української промисловості. Зокрема, суттєво впала доля машинобудування в структурі промислового виробництва (з 30,7 відсотка у 1990 р. до 13,8 відсотка у 1999 р.). До того ж постійно падали обсяги останнього. Прямі ж іноземні інвестиції, які надійшли в Україну за станом на 1 січня 2004 року, мізерні порівняно з відповідними надходженнями до інших країн колишнього соцтабору: 140 доларів на душу населення проти 4000 доларів у Чехії, 2400 в Угорщині, 1000 в Польщі, 370 в Росії [3, с. 69].

Аналіз економічного стану в колишніх радянських республіках за 1991-1998 роки показує, що в шести із них (Литва, Латвія, Естонія, Росія, Казахстан, Білорусія) спостерігався приріст ВВП. Інші дев'ять – мали негативний результат економічного розвитку, серед яких Україна випередила лише Вірменію (3138 дол. ВВП на душу населення у 1998 р. проти 4810 дол. у 1991 р., тобто мінус 1672 дол.). Додамо, що на першому місці за темпами економічного розвитку у вказаний період опинилася маленька Естонія – 6875 дол. ВВП на душу населення у 1998 р. проти 5127 дол. у 1991 р., тобто плюс 1748 дол.

Серед основних вимог нового економічного курсу, проголошеного Л. Кучмою, стали істотне зниження податкового навантаження і створення ефективної податкової системи, яка стимулювала б виробництво. Ставку прибуткового податку з фізичних осіб зменшено з 90 відсотків у 1994 р. до 40 відсотків у 1999 р. Відповідно податок на прибуток зменшився з 45 до 30 відсотків, податок на додану вартість – з 28 до 20 відсотків. Послабився тиск на сільських товаровиробників і підприємства малого бізнесу, було знижено податкове навантаження на фонд оплати праці. У спеціальних економічних зонах запроваджувався режим пільгового оподаткування [3, с. 69].

Восени 1996 р. була запроваджена власна національна валюта – гривня. Це дало можливість зупинити «втечу» вітчизняних капіталів за кордон. Одночасно були створені умови для того, щоб у вітчизняну економіку зайшли іноземні інвестиції. Пожвавилась економічна співпраця з багатьма країнами.

Почалися стратегічні реформи відносин власності в країні. За три роки політичної незалежності України форму власності змінили 3,6 тис. підприємств та організацій, а за наступні шість років ще 61,7 тис. Однак приватизація, якщо взяти її саму по собі, не була панацеєю. Навпаки, її недоліки були головним чинником невдач 1990-х років у реформуванні економіки. Справа в тому, що з середини 1990-х років в економіці України стали панувати олігархічні клани – фінансово-промислові групи. У результаті масштабної сертифікатної (ваучерної) приватизації мільйони громадян

всупереч сподіванням не стали реальними власниками. Більшість з понад 19 млн. акціонерів були власниками лише номінально. Беручи участь у сертифікатному аукціоні та отримуючи витяг з протоколу про його результати, вони надалі навіть не оформляли право власності на акції. Майже 7,8 млн. громадян взагалі відмовилися від участі в сертифікатній приватизації. Більшість тих, хто все-таки отримав акції і став формальним власником, не мають доступу ні до установчих документів, ні до достовірної інформації про те, хто є справжнім власником підприємства. Провал сертифікатної приватизації призвів до того, що в Україні не сформувався значимий прошарок малого та середнього підприємництва, який у розвинутих країнах є фундаментом формування великої приватної власності і становлення середнього класу.

Таким чином, у результаті процесу приватизації в Україні не відбулося головного – відокремлення бізнесу від влади. Бізнес, власність залишалися і залишаються залежними від держави, окремих посадових осіб. Переплетіння інтересів представників владних і бізнесових структур стимулює високий рівень корупції. Внаслідок цього гальмуються розвиток цивілізованих ринкових відносин, піднесення добробуту населення, формування середнього класу та громадянського суспільства. В Україні не знайшлося кому стати на заваді захопленню державної власності невеликою купкою людей, які спромоглися вчасно зорієнтуватися і використати можливості, що самі пливли їм до рук.

У перше десятиліття незалежності серйозні зміни відбулися в аграрному секторі. Варто зазначити, що Україна за рівнем забезпеченості людей землею випереджає усі країни Європи. Не дивно, що українці – це нація хліборобів, а сама Україна в минулому була житницею Європи. Попри це наша країна на перших порах не витримувала конкуренції з європейськими країнами у якості та кількості виробництва сільськогосподарської продукції. Пріоритет вона мала лише у конкуренції з колишніми республіками Радянського Союзу, де

панував той самий колгоспний лад.

Навесні 1991 р. парламент оголосив землю об'єктом реформи, а в жовтні того ж року уряд В. Фокіна запропонував концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду. Стосовно колгоспів відзначалося, що вони повинні перетворюватися на господарські товариства (асоціації), які працюватимуть на ринкових засадах. У зв'язку з цим підготовлено відповідний блок законів, у т. ч. «Про селянське (фермерське) господарство», «Про форми власності на землю», «Про колективне сільськогосподарське підприємство» тощо. Дію цих законодавчих актів підсилив відповідний указ Президента Л. Кучми, який був спрямований на прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва. В результаті Україна стала на шлях вирішення одного з ключових завдань її розвитку – подолання монополії держави на володіння землею шляхом роздержавлення землі. земельної реформи – роздержавлення землі й подолання на цій основі монополізму держави на володіння нею. Це був перший, дуже важливий крок на шляху до основної мети реформи – передачі землі тим, хто її обробляв. На цій основі у перспективі мусив розвинутися ринок землі, тобто земля мала перетворитися на товар.

Суттєвим кроком у поглибленні земельної реформи став Указ Президента від 3 грудня 1999 р. «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки». Це державне рішення передбачало забезпечення права людей на власність шляхом трансформації КСП на колективні господарства з приватною власністю на землю. Саме період 2000-2003 рр. вважається часом становлення нових господарських відносин в аграрному секторі України, побудованих на принципах приватної власності на землю та інші засоби виробництва. Примітно, що обсяг валової продукції за цей час зріс на 10 відсотків, при цьому у сільськогосподарських підприємствах він зменшився на 15 відсотків, а в домогосподарствах зріс на 29 відсотків. Радості від цього мало – дрібнотоварне сільськогосподарське

виробництво в жодній країні не ставало локомотивом прогресу [3, с. 71].

Часто незавершеність реформ і стабільність внутрішньополітичної ситуації в державі стримували можливості освоєння сталих «ніш» у світовій зерновій торгівлі. В 1990-і роки торгівля зерном здійснювалась з певними труднощами, повільно формувала коло торгових партнерів, бракувало стабільності у роботі каналів збуту.

Низька конкурентність вітчизняного зернового господарства полягала і в тому, що при виробництві зерна, не використовувалися високі технології. Були труднощі з транспортуванням зерна. Трейдери, які користувалися переважно автотранспортом, монопольно підвищували ціни на послуги. Тарифи приватних елеваторів також залишалися досить високими. Україна часто втягувалась у так звані торговельні війни. Були випадки, коли покупці зерна висловлювали сумніви щодо його якості. Наприклад, у Бразилії було «виявлено» карликову головню пшениці, у Франції – надмірний уміст пестицидів, грибок тощо.

Продовольча місія України у світі залишалася значною, хоча і їй не вдавалося зберігати свої позиції. Якщо в 1991 р. частка України у світовому виробництві зерна становила 3,1%, то у 2000-ні роки майже утричі меншою – 1,3% [1, с. 271]. Україна лише починала формувати систему захисту вітчизняного товаровиробника сільгосппродукції в умовах світової конкурентної боротьби. Тривалий час вона, як держава, не могла визначитись, яка галузь сільського господарства могла б мати конкурентні переваги на світовому ринку. Помилково пробувала діяти на багатьох аграрних ринках.

У 2002 р. уряд урегулював кількість експортерів зерна, запровадивши обов'язкову реєстрацію експортних контрактів на спеціально акредитованих біржах. Вводився механізм ф'ючерсної торгівлі. При Кабінеті Міністрів України було створено Міжвідомчу координаційну раду з питань організації ф'ючерсної торгівлі.

Україна мала недостатньо потужних національних трейдерів та агентів,

які б просували продукцію на світових ринках. Тому доводилося б працювати в умовах монополізму іноземних компаній. На початку 1990-х років Україна, не будучи членом СОТ, з виходом на захід ставала учасником раніше відпрацьованих кимось економічних схем і зв'язків, руйнувала їх і таким чином викликала обурення. Реалізуючи продукцію поза міжнародними сертифікатами і стандартами, держава кілька разів була втягнута в різні скандали. У вигідному становищі Україна була лише тоді, коли світові ринки конче потребували зерна. Експорт України до ЄС ускладнювався не вигідною кон'юнктурою через чинні високі торговельні тарифи, які обмежували доступ на ринки готової продукції та стимулювали торгівлю сировиною. У 2001 р. мито на цукор досягло 80%. Насіння соняшнику та корми митом не обкладалися.

Україна мала добрі умови для розвитку торгівлі зерном за рубежом. Виробництво тонни зерна, за інформацією Української аграрної біржі, обходилося Україні в 50-55 дол. США, тобто в 4-5 разів дешевше, ніж країнам ЄС. Лише велике державне субсидування у цих країнах давало можливість зерновому господарству конкурувати з Україною.

У 2000-ні роки Україна мала достатню торгову нішу на світовому ринку, з огляду на труднощі в зерновому господарстві у традиційних експортерів (США, Канада, Аргентина), а також нестачу фуражної пшениці в країнах ЄС. Для України з'явилися можливості виходу на ринки країн Близького Сходу і Африки. Започатковувалась робота по транспортуванню зерна Росії і Казахстану через чорноморські порти до країн ЄС та Близького Сходу. Водночас її стримувало те, що в Україні недостатньо розвинутим залишалось портове елеваторне господарство. Провідні порти Одеса, Миколаїв, Херсон, Маріуполь, Ізмаїл, Усть-Дунайськ мали можливість пропустити лише 3,8-5,8 млн т. зерна на рік, часто були перевантажені. Крім того, вони були пристосовані до приймання зерна із залізничного транспорту. Портові елеватори не мали можливості напряду працювати із виробниками зерна.

Зерно спочатку доставляли автотранспортом на лінійні елеватори посередникам, а лише потім у міру нагромадження товарних партій – залізницею перевозилось на портові елеватори. Як наслідок, перевезення зерна в Україні було вчетверо дорожче, ніж в Європі. Українські хлібороби одержували від продажу лише 40%) його світової ціни, тоді як європейські – 70% [5, с. 39]. Порти не могли продуктивно працювати і через те, що серед постачальників зерна було багато зернотрейдерів. Вони створювали затори вагонами, істотно затягуючи відвантаження, а, отже, власники суден, вагонів несли великі збитки.

Основними експортерами зерна були трейдери, які у більшості випадків не зв'язані з самим виробництвом. Одним з них була Українська зернова асоціація. Міжнародні компанії, які нею підключаються до співпраці, експортували 80% зерна України. Більшість компаній заготовляли зерно на умовах ЕХЛ, після чого реєструвались контракти на біржах і доставлялась продукція за кордон. Ціни зернотрейдерами, формувалися з урахуванням можливих ризиків. Сплата податку на додану вартість ними перекладалась на плечі сільгоспвиробників, погіршуючи і без того їхнє складне економічне становище. В Україні ціна на пшеницю третього класу коливалась від 65 до 75 дол. США, витрати на фрахт до зарубіжних портів становили 15-25 дол. США за тонну. Отже, тонна української пшениці коштувала 107-117 дол. США, що на 60% нижче, ніж американська такого самого класу [4, с. 552]. Різниця між вітчизняною та світовою ціною і становила чистий надприбуток трейдера. Вони часто лобювали рішення влади, які дозволяли тримати занижену ціну на внутрішньому зерновому ринку.

Торгівля зерном в Україні перебувала під регулюванням державних органів. У 2002 р., внаслідок відсутності в держрезерві відповідних обсягів зерна та експорту його за низькою ціною виникла ситуація, коли Україна змушена була імпортувати великі партії пшениці. Світовий досвід свідчив, що розвинуті країни намагалися контролювати внутрішній ринок зерна. В Україні

він залишався багато в чому безконтрольним. У 2003 р. Європейська комісія через зміну кон'юнктури ринку чотири рази ухвалювала рішення про зниження чи підвищення мита на імпорт та експорт. Світовий ринок зерна вважався найврегульованішим. В ЄС діяла заборона до листопада вивозити чи завозити зерно. Лише після того, як держава встановлювала зерновий баланс «відкривався» ринок.

Змінювались цілі виробництва зерна. Зростав його експорт. Якщо в 1998 р. експортувалось близько 16% валового збору, то в 2002 ~ вже 31%. Продовольчий і фуражний попит змінювався внаслідок скорочення чисельності населення та з поголів'я худоби.

Україна власні потреби у продовольчому та насінневому зерні задовольняла неповністю. Наприкінці 1990-х років спостерігалось постійне нарощення імпорту зерна. В 2003 р. Україна закупила 2,7 млн т пшениці, 120 тис. т борошна за цінами вищими за світові. Російська і казахська пшениця закуповувалася за 180 дол. США за тонну. Постійно потребувала Україна жита. Потреби у фуражному зерні значною мірою покривались за рахунок кукурудзи. її виробництво перевищило на 35% річні потреби України. Вона була заміником фуражної пшениці. Кукурудза активно експортувалася. З врожаю 2003 р. було продано 410 тис. т зерна, переважно до Російської Федерації, Литви та Угорщини за ціною 133-140 дол. США за тонну. Експортувався і ячмінь [2, с. 238].

Малопотужним залишалось елеваторне господарство морських портів. їх загальна ємність не перевищувала 340 тис. т. Швидкість відвантаження зерна на судна залишалась у 5 разів меншою порівняно іноземними портами. Економічно зручне транспортування великими суднами (вантажністю 35-50 тис. т) було можливе лише з Іллічівського та Одеського портів. Залишались монополізованими операції з фумігації суден. Плата за фумігацію однієї тонни досягала 1,35 дол. США, тоді як в Європі ця послуга була втричі дешевшою. До чинників, що стримували експорт, додавалась і затратність та

довготривалість оформлень митних документів, сертифікатів якості товарів.

В Миколаївській області торгівлею експортним зерном займалося 33 підприємства. Постачалось воно в 50 країн світу. Найбільшими постачальниками були ССП «Нібулон», ТОВ «Сандора», ТОВ «Агроекспорт». У 2002 р. ними було експортовано 263 тис. т зерна (44% обсягу) на суму 116 млн грн. Чимало зерна продавалось до країн, що входили до офшорних зон. Близько 22%) проданого зерна з області, а це близько 272 тис. т. [6, с. 58] припадало на ці країни. Це означало, що більшістю українських трейдерів створювались підприємства, які залишали реальні прибутки в країнах, де були низькі податки. Вони мали підпорядкованість, яка давала змогу їм ухилитись від сплати податків до держбюджету. Вони часто діяли через тіньові схеми.

У Херсонській області експортерами зерна були орендне підприємство «Херсонський комбінат хлібопродуктів», державна енергопостачальна акціонерна компанія «Херсонобленерго», ВАТ «Поліекспо», ТОВ «Реґіон-Агро», українсько-американське спільне підприємство «Астра-Л» ЛТД, ТОВ «Славія», спільне підприємство «Тенгиз-Днепр», дочірнє підприємство «Флемінг+Вендельн, Україна», ТОВ Торговий дім «Херсонзерноекспо», дочірнє підприємство торгово-промислової асоціації «Інтертрейд», ТОВ «Євротрейд». Більшість з них виробництвом зерна не займалися.

Отже, протягом 1990-2000-х років в Україні була сформована низка внутрішньополітичних умов участі України у світовій зерновій торгівлі. Шлях до політичної стабільності виявився тернистим, болісно відбувалися процеси формування політичної еліти, в перетвореннях в органах влади і управління. Нерідко обумовлений непродуктивним пріоритетом політичної доцільності над економічними інтересами, зумовлював значне погіршення соціально-економічного становища в державі. Україні вдалося доволі успішно скористатись ресурсними вигодами налагодити торгівлю зерном з багатьма країнами світу.

Список використаних джерел

1. Агропромисловий комплекс України: етапи, тенденції та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ: Аграрна наука, 2003. С. 271.
2. Аграрна історія України у трьох частинах. Частина III. Період незалежності (1991-2018 рр.) Київ: Аграрна наука, 2019. 370 с.
3. Голець В. В. Коропатник М. М. Новітня політична історія України. Чернігів, 2012. С. 69, С. 71
4. Ігнатенко М. М. Село на нашій Україні. Новітні економічні детермінанти змін 1991-2008 рр. Ялта, 2009. 638 с.
5. Політуха О. М. Інфраструктура експорту зерна та проблеми її розвитку. Економіка АПК. 2003. №1. С. 39.
6. Чмирь С. М. Особливості формування ринку продовольчого зерна в південному регіоні. Економіка АПК. 2004. №3. С. 56–58.

Вікторія Мельничук,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСТЬ

Формування спільного аксіологічного простору є одним з пріоритетних напрямів євроінтеграційних процесів, відтак проблема формування ціннісних орієнтацій є досить важливою. Зважаючи на основоположний європейський принцип «єдність у розмаїтті», особливої актуальності набуває така цінність як толерантність, що передбачає рівність, право на самовираження та прийняття будь-яких проявів іншого.

Передусім необхідно з'ясувати сутність поняття толерантність та особливості його трактування. У філософському енциклопедичному словнику толерантність визначається як доброзичливе або стримане відношення до відмінностей інших людей: релігійних, етнічних, культурних тощо, світоглядною основою якої є цінування різноманітності [3, с. 642].

Зауважимо, що толерантність – це принцип терпимості соціального суб'єкта до політичних, конфесійних, етнічних чи будь-яких особливостей іншого соціального суб'єкта, що забезпечує формування світоглядного, релігійного, соціально-політичного плюралізму. Водночас толерантність передбачає не пасивне прийняття, а активну взаємодію суб'єктів, базуючись на рівності, забезпеченні збереження особливостей кожної людини на основі діалогу, без використання насильства чи обмежень.

Толерантність обумовлена сформованістю моральних та ціннісних орієнтацій, оскільки вона ґрунтується на загальнолюдських цінностях та етичних нормах, а також на вмінні їх реалізовувати щодо інших членів суспільства. Толерантність є складним поняттям, основними елементами якого є активна моральна позиція та готовність до терпимості [4, с. 135–136]. Відтак потрібно звернути увагу на те, що поняття толерантність та терпимість, хоча і є близькими за змістом, проте їх варто ототожнювати. Толерантність – це характеристика людини, що окреслює її ставлення до інших як рівних особистостей і виражається у відсутності чи свідомому несприйнятті відчуття неприйняття, обумовленого певними відмінностями [2, с. 36]. Зазначимо, що толерантність часто пов'язують з принципом рівності, яка характерна для існування кожної людини, не передбачаючи обов'язкового докладання зусиль. Проте толерантність необхідно розглядати у контексті протиставлення себе та іншого, у пошуку вирішення проблеми визнання чи не визнання права на інакшість. Саме це визначає толерантність не як пасивне примирення, а як активну дію, принаймні на інтелектуальному рівні [2, с. 39]. Таким чином,

толерантність завжди передбачає активність одного суб'єкта суспільних відносин щодо інших.

Ознакою толерантності є моральна активність, що визначає дієву взаємодію людини зі світом, з іншими людьми, де суб'єкт виступає як носій певних моральних норм та цінностей, що здатний до відповідального ставлення щодо прийняття рішень та неприйняття того, що суперечить нормам моралі, до вираження своєї позиції. Толерантність передбачає діалог суспільних суб'єктів на основі рівності, справедливості, поваги, в результаті якого долаються протиріччя [4, с. 133–134]. Необхідно акцентувати увагу на тому, що толерантність – активна, а терпимість – пасивна. Також толерантність повинна мати взаємний характер, тобто не може бути толерантності щодо насилля.

Зважаючи на вищезазначене, особливої актуальності набуває проблема щодо межі толерантності, яка залежить від соціальних норм, що діють у суспільстві. Вони можуть змінюватися залежно від вимог та потреб людини, що і відбувалося впродовж історичного розвитку людства. Наприклад, у Стародавньому світі Цицерон визначав доброзичливість, людяність як одну із ознак громадянина. В епоху Середньовіччя, якому характерна абсолютизація віри, виникає релігійна нетерпимість. Просвітництво відзначається намаганням подолати нетерпимість щодо поглядів та ідей. Таким чином, трансформація толерантності і особливостей її проявів завжди була актуальною проблемою європейської філософії. У сучасній філософії значним потенціалом у дослідженні окресленої проблематики володіє комунікативна філософія [3, с. 642]. Сучасні суспільні трансформації значною мірою обумовлені інформаційними впливами, тобто інтенсифікацією швидкості та обсягів обміну інформацією, появою нових засобів і форм спілкування.

За таких умов толерантність можна вважати імперативом існування людини, незалежно від сфери її діяльності. Адже її реалізація сприяє покращенню суспільної комунікації та налагодженню взаємодії. Відтак можна

виокремити комунікативну толерантність, що передбачає наявність розуміння прийнятної комунікативної поведінки. Хоча толерантність часто розуміють як здатність до терпимості до інших, проте в сучасному світі особливої актуальності набуває саме активна толерантність, яка формується на основі власної позиції та конструктивної взаємодії з іншими членами суспільства [4, с. 134]. Процес утвердження толерантності є непростим та багатоаспектним. Зокрема підґрунтям для формування толерантності в Європі стало забезпечення прав та свобод людини, що формувалися впродовж тривалого історичного періоду.

Не зважаючи на довгостроковість усвідомлення її важливості, сьогодні толерантність є однією із базових європейських цінностей, оскільки свобода кожної людини, її право на самовизначення є однією з основоположних характеристик європейського світогляду [1, с. 28]. В результаті була сформована толерантність до будь-якого прояву іншого. Адже толерантність передбачає не лише поступки до певних ознак людини чи соціальної групи, а визнання кожного як рівного за своїм правами і свободами, що передбачає активну громадянську позицію щодо захисту прав кожної людини на прояв своїх особливостей [1, с. 28–29]. Це в подальшому знайшло свій вияв у створенні Європейської комісії проти расизму і нетерпимості (1993 р.), Європейської ради толерантності та взаємоповаги (2008 р.) та прийняття низки документів спрямованих проти будь-яких проявів дискримінації.

В сучасних умовах толерантність сприймається як європейська цінність, характерна риса європейського типу мислення. Вона трактується не лише як цінність-ціль, а й як цінність-засіб [2, с. 39]. Толерантність є частиною аксіологічної складової суспільних перетворень.

Зважаючи на прагнення України стати членом Європейського Союзу важливою є увага до окресленої проблематики, що має враховувати як на законодавчому рівні, так і у процесі формування ціннісних орієнтацій українців. Певні заходи щодо цього проводяться, зокрема Кабінетом Міністрів

України у 2023 році було затверджено Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року. Це є одним із важливих кроків у процесі утвердження толерантності в українському суспільстві, що є надзвичайно актуальною проблемою у сучасних умовах і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с.
2. Вовк Д. О., Бойчук Д. С. Верховенство права і толерантність: навчальний посібник. Київ, 2018. 172 с.
3. Лісовий В. Толерантність. Філософський енциклопедичний словник / голова ред. кол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 642.
4. Смазнова І. С. Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 378 с.

Анастасія Забродська,

студентка групи П-21 ВСП «Житомирський
торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

Тетяна Мисюра,

викладач циклової комісії гуманітарних та
природничих дисциплін ВСП «Житомирський
торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРИРОДА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українська ідентичність в значній мірі вплинута європейською природою, яка формувалася протягом століть через взаємодію з різними

культурами та історичними подіями. На прикладі природних ландшафтів, клімату, рослинного та тваринного світу, а також через культурні та соціальні взаємодії, українська ідентичність виявляє свої відтінки.

Інтеграційні процеси поглиблюються останні декілька десятиліть, чи зумовлюють вони так звану європейську ідентичність українців? Дане дослідження є важливим в умовах сьогодення. Обізнаність молоді про особливості діяльності Європейського Союзу, боротьба за нашу свободу і незалежність сьогодні є надзвичайно актуальною, адже Україна впевнено крокує до набуття статусу офіційного члена Європейського Союзу, а всі європейські країни підтримують нас. Цього року Україна вдруге відзначила День Європи 9 травня. Дане свято характеризує мир і єдність народів, які населяють європейський континент, що є особливо важливо для українців, в умовах боротьби за власну державність.

Отже, європейська природа української ідентичності характеризується багатьма факторами:

1. Україна, розташована на перетині різних цивілізаційних, етнічних та культурних впливів, має багатоаспектну ідентичність, в якій велике значення має європейська природа.

2. Україна має різноманітність ландшафтів, від степів та лісостепів до Карпатських гір і Чорноморського узбережжя. Ці різноманітність та краса природи відображаються в культурних обрядах, мистецтві, музиці та літературі.

3. Історичні витоки. Від давніх часів територія сучасної України була місцем зіткнення та перетину різних культурних та цивілізаційних впливів. Зокрема, на початку середньовіччя князівство Київська Русь стало важливим центром великої держави, що взаємодіяла з різними європейськими країнами та цивілізаціями, такими як Грецька, Візантійська та Латинська.

4. Культурні впливи. Європейські культурні впливи відобразилися в українській мові, літературі, архітектурі, мистецтві та кулінарії. Наприклад,

українська література та мистецтво віддзеркалюють різноманітність стилів та впливи, що виникали в результаті взаємодії з європейською культурою.

5. Історичні зв'язки. Україна історично була місцем перетину різних цивілізаційних, етнічних та культурних впливів. Європейська ідентичність українців формувалася через взаємодію з різними народами та культурами, що створювало специфічну синтезовану культурну та національну ідентичність.

6. Сучасність. Україна в сучасному світі відчуває вплив європейських цінностей, норм та стандартів, особливо у контексті європейської інтеграції. Це відображається в політичних, економічних та культурних аспектах сучасного українського суспільства [1].

Отже, європейська природа відіграє важливу роль у формуванні української ідентичності через її вплив на культуру, історію та сучасність України. Українська ідентичність є складною мозаїкою, в якій важливе місце займає вплив європейської природи. Через взаємодію з різними культурами, історичними подіями та сучасними трендами, українська ідентичність постійно еволюціонує, залишаючи своє неповторне відображення в культурі та суспільстві.

Список використаних джерел

1. Ладо Н. В. Європеїзація – шлях України до Європейського Союзу. URL: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/10/04.htm>

2. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ: НАН України, 2016. 284 с.

Оксана Литвинчук,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і
політичного менеджменту

Державного університету «Житомирська політехніка»

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Починаючи з 2014 року, Україна взяла рішучий курс на європейську інтеграцію, підписавши історичну Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Цей стратегічний вектор був закріплений у низці законодавчих актів та державних документів. Попри безпрецедентну агресію зі сторони РФ та фактичний стан війни, в якому Україна перебуває вже майже десять років, країна невпинно просувалася шляхом євроінтеграційних реформ та значно наблизилася до стандартів ЄС. За ці роки держава впровадила масштабні перетворення в багатьох сферах відповідно до європейських норм і цінностей. Відносини з ЄС характеризувалися позитивною динамікою та поглибленням співпраці. Секторальне співробітництво між Україною та ЄС було доволі активним, охоплюючи різноманітні галузі. Євросоюз надавав Україні вагомий фінансову, технічну та політичну підтримку на шляху реформ та інтеграції.

Дослідженнями питань європейської інтеграції України займаються вітчизняні науковці та експерти, серед яких варто відзначити праці таких авторів, як Я. Грабчук, А. Гриценко, О. Кваша, В. Кобрина, Ю. Лавренко, Н. Стецюк, О. Тимощук та ін. Їхні наукові розвідки, аналітичні доповіді та публікації зробили вагомий внесок у висвітлення різноманітних аспектів руху України до Європейського Союзу. Дослідники ретельно вивчали правові, економічні, політичні та соціокультурні виміри євроінтеграції, окреслюючи перспективи й виклики на цьому шляху, проте особливої уваги заслуговує складова євроінтеграційних процесів в умовах війни.

Від моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року РФ євроінтеграційні процеси для нашої держави суттєво пришвидшилися. 28 лютого 2022 року було подано заявку на вступ до Європейського Союзу, активізувавши таким чином курс на європейську інтеграцію. Уже 1 березня Європейський Парламент переважною більшістю голосів рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС, демонструючи безпрецедентну швидку реакцію на заявку про членство [2].

На червневому засіданні Європейської Ради лідери держав-членів ЄС ухвалили історичне рішення про надання Україні та Молдові статусу кандидата на вступ до Євросоюзу. Крім того, було визнано «європейську перспективу» Грузії, що є кроком до офіційної кандидатури. Ніколи раніше в ЄС не реагували так оперативно на заявку про членство.

Війна в Україні також значно вплинула на дебати щодо майбутнього Європи, зокрема, процесів розширення ЄС та його політики сусідства. Ситуація навколо України стала каталізатором для переосмислення та переформатування євроінтеграційних підходів.

З боку Європейського Союзу надання Україні статусу кандидата на вступ відкриває надзвичайно швидкий старт на шляху до євроінтеграції. Однак процес приєднання до ЄС від початку до завершення вимагає однастайності всіх держав-членів. На кожному етапі наявні численні можливості для застосування права вето чи втручання окремих країн Європейського Союзу.

Для України надзвичайно важливою буде ситуація в післявоєнний період. Якщо результат війни не буде повною перемогою над російською агресією, перспектива членства в Євросоюзі стане менш сприятливою. Деякі країни ЄС будуть вагатися щодо прийняття держави, частина території якої залишатиметься окупованою РФ. Особливо, якщо безперервний конфлікт завадить Україні повною мірою відновитися та рішуче покращити якість

державного управління. У такому випадку Україна змушена буде очікувати на вступ до ЄС.

Зі свого боку, Європейському Союзові варто підготуватися до нової хвилі розширення, яка в перспективі 10–20 років може призвести до вступу не лише України, а й Молдови, Грузії та країн Західних Балкан. Це потребуватиме відповідних інституційних, економічних та політичних реформ в самому Євросоюзі.

Україні немає потреби починати все з нуля, адже у 2014 році ЄС та Україна підписали Угоду про асоціацію, яка сприяла розгортанню активного процесу гармонізації українського законодавства в різноманітних сферах – від вільної торгівлі до верховенства права та захисту прав споживачів [1]. Попри всі виклики та випробування, Україна впевнено рухається курсом на повноцінну інтеграцію до Європейського Союзу, послідовно виконуючи необхідні реформи та наближаючись до повного дотримання критеріїв членства. Європейський шлях став стратегічним цивілізаційним вибором для нашої країни.

Інтеграція України до Європейського Союзу несе низку вагомих позитивів, пов'язаних із формуванням надійних механізмів задля гарантування безпеки та політичної стабільності.

Євроінтеграція України є вагомим кроком особливо в умовах війни. «Оскільки Україна є частиною Європи та європейської культури, то інтеграційні процеси з європейськими структурами є об'єктивно зумовлені як національним, так і культурним розвитком і, безперечно, правовим. Така інтеграція є природним процесом в умовах національного відродження, зростаючого усвідомлення народом України своєї європейської ідентичності та базових національних інтересів» [3, с. 384].

Залишається незаперечним той факт, що Україна (як на рівні влади, так і суспільства) не тільки продемонструвала прихильність та відданість

європейським цінностям, але й однозначно визначила європейський шлях, як незворотній і єдино можливий для розвитку держави.

Процес євроінтеграції України є унікальним, адже він відбувається в умовах повномасштабної війни на території нашої країни. Його супроводжують значні поступки з боку ЄС, що стало можливим завдяки рішучій політичній волі як з українського боку, так і з боку самого Євросоюзу. Незважаючи на безпрецедентні виклики, Україна та ЄС демонструють взаємну відданість курсу на інтеграцію, прискорюючи цей процес та йдучи на безпрецедентні кроки з обох сторін для його реалізації. Україна, долаючи воєнну агресію РФ, невпинно просувається до омріяної мети – повноправного членства в Європейському Союзі.

Список використаних джерел

1. Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 7 лютого 1992 року. Текст зі змінами та доповненнями від 13 грудня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 15.04.2024).
2. Європарламент рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/1/7135011/#comments> (дата звернення: 15.04.2024).
3. Романів Х. Євроінтеграція національного приватного права як умова правового прогресу. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 10 грудня 2021 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. С. 383–386.

Вікторія Панченко,

кандидат історичних наук, викладач вищої категорії,

викладач-методист, голова циклової комісії

гуманітарних та природничих дисциплін

ВСП «Житомирський торговельно-економічний

фаховий коледж ДТЕУ»

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі в Україні тривають євроінтеграційні процеси, активізовані підписанням Угоди про асоціацію із ЄС. У суспільстві досі точаться жваві дискусії щодо переваг і недоліків входження до європейського співтовариства, можливих труднощів і загроз на цьому шляху. Одним із недоліків скептики називають втрату національної ідентичності та нав'язування чужих цінностей українцям. Тому актуальним видається розвінчання міфів у цій царині та аналіз соціокультурних аспектів євроінтеграції.

Мета розвідки – визначити перелік сучасних європейських цінностей та ментальних рис і порівняти їх із традиційними українськими, встановивши на цій основі перспективи та переваги інтеграційних процесів сьогодення.

Нині в українському суспільстві поширений погляд на євроінтеграцію як на прояв глобалізації, що несе знеособлення національної ідентичності, культури, вікових традицій та менталітету народу на основі нав'язування чужих цінностей, рис, тенденцій. Але чи насправді ці цінності чужі? Чи можливо, навпаки, євроінтеграція – це шлях до відродження українського народу та його власних, справжніх цінностей; шлях до стирання колонізаційних нашарувань минулого, спосіб знайти самого себе? Спробуємо дати відповідь на це питання.

У 2010 р. на замовлення Єврокомісії агентством «Євробарометр» проведено опитування серед мешканців ЄС щодо цінностей, які вони вважають головними у житті сучасного європейця. За підсумками дослідження, що проводилось в усіх 27 країнах, отримали таку аксіологічну ієрархію: права людини (37%), мир (35%), демократія (34%), верховенство закону (22%), повага до інших культур (17%), солідарність (15%), повага до життя людини (14%), рівність (13%), особиста свобода (11%), толерантність (10%), самовираження (4%), релігія (3%) [3]. Закріплені зазначені пріоритети і у законодавчих актах об'єднаної Європи: Європейській конституції, «Європейській Хартії регіональних мов або мов меншин», «Рамковій конвенції про захист національних меншин», «Загальній декларації прав людини» та інших.

Які ж цінності є стрижневими, головними для української ідентичності протягом багатомісячної історії? Дослідники, зокрема Є.Бистрицький, Г.Ващенко та М. Шлемкевич, визначають такі риси, важливі для українця: духовний аристократизм, інтелігентність, працелюбність, миролюбність, толерантність, гідність, честь, волелюбність, відважність, почуття справедливості, щирий патріотизм, культ дружби й побратимства, чесність, правдивість, відповідальність, гостинність, стриманість [1, с. 185–186]. Тобто багато національних цінностей перекликаються із європейськими аналогами, хоч подекуди і мають свої акценти. Приміром, для обох досліджуваних категорій суттєвими є верховенство права та захист прав людини. Однак європейці прив'язують цю якість до букви закону (невідступне слідування писаному закону), тоді як українці зважають більше на природну справедливість, яка не завжди збігається із законодавством. Така ситуація склалась, бо українські землі тривалий час перебували у складі інших держав і тогочасні закони створював по суті загарбник і у своїх інтересах.

Геополітичне становище України – існування на перехресті важливих міжнародних шляхів та на межі культурних регіонів – сприяло формуванню в

українців поваги до інших народів, їх звичаїв, мов, релігій та толерантність як невід'ємну рису національного характеру. Важлива ця якість і для європейців. Разом із тим, якщо у Європі її вагомість була усвідомлена через війни, колонізацію, запеклу боротьбу із міграційними потоками, то в Україні це відбулось через культуру добросусідства, об'єднання спільними умовами виживання та історичної долі.

Рівність, свобода, гідність посідають чільне місце у житті українця, проте у європейських цінностях вони на третьому місці. Це пояснюється тим, що будучи економічно, геополітично привабливим регіоном, Україна постійно ставала об'єктом зазіхань інших держав і мешканцям доводилось із зброєю у руках доводити право на свободу і гідність. Тоді як країни Європи порівняно рано конституювались та усталили власні кордони і, сприймаючи рівність, незалежність як данність, поступово перестали її цінувати. Та ж ситуація склалась із самовираженням та релігією. Для українця ці якості стали більш важливими, оскільки протягом віків поневолення дозволяли зберегти ідентичність та уникнути асиміляції.

Рисою, яка корінним чином не співпадає став індивідуалізм/солідарність. Розділеність земель, політика загарбників, спрямована на розбрат і штучний поділ, спричинила появу національної риси індивідуалізму (покладання лише на власні сили, невтручання у справи решти) у пересічного українця. Якщо в умовах окупації земель це іноді допомагало вижити, то в єдиній незалежній державі ця риса заважає подальшому поступу. Оскільки стає живильним ґрунтом для пропагандистських маніпуляцій ворога та заважає об'єднати зусилля для захисту країни, для вироблення єдиної стратегії державного будівництва. Тому засвоєння європейської солідарності хоч і йде у розріз із віковим досвідом, проте є важливим і корисним на сьогоднішній момент.

Проаналізувавши історичний досвід, бачимо, що більшість розглянутих позицій співпадають, хоча і мають деякі свої акценти. *Які ж цінності важливі*

для сучасного українця? У квітні-травні 2017 р. Інститут Горшеніна у співпраці із Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта провів соціологічне дослідження «Українське суспільство та європейські цінності». Усього було опитано 2000 респондентів у віці від 18 років у всіх регіонах України (без врахування окупованих територій АР Крим, міста Севастополя, Донецької і Луганської областей) за квотами: регіон проживання, стать і вік респондентів. На запитання «Скажіть, будь ласка, що з наведених нижче цінностей є найбільш важливим для українців?» отримали відповіді: мир – 64,6%, демократія – 32,3%, цінність людського життя – 29,9%, верховенство права – 22,7%, права людини – 22,1%, особиста свобода – 21,9%, свобода віросповідання – 16,9%, рівність – 12,5%, солідарність – 11,5%, самореалізація – 10,2%, толерантність – 9,9%, повага до інших культур – 5,7% [2]. Знову бачимо, практично повне співпадіння із результатами опитування європейців. Відмінність полягає лише у більшій значимості миру, поваги до життя людини для пересічного українця у порівнянні із вибором європейців. Це пояснюється триваючою в Україні кровопролитною війною на противагу мирній, стабільній Європі.

Отже, на основі проведеного аналізу видно, що європейські та український народи мають насправді спільні духовні і культурні цінності. Виявлені незначні акценти, спричинені історичними умовами існування та нинішньою геополітичною ситуацією, а також динамічно змінюються. Тому говорити про «чужі» цінності чи світоглядну прірву між Україною і Європою наразі неможливо. Навпаки спільні стратегічні цілі розвитку, схожість і багатство культури обох регіонів сприятимуть подальшій євроінтеграції та можуть стати надійним базисом для компромісу і порозуміння.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Твори: У 6 т. Полтава: Полтав. вісн., 1994. т. 1. 190 с.

2. «Українське суспільство та європейські цінності»: звіт за результатами соціологічного дослідження Інституту Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13570.pdf> (дата звернення: 26.04.2024 р.)

3. Цюпин Б. Європейські цінності: реальність чи міф? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html> (дата звернення: 26.04.2024 р.)

Володимир Муляр,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

ДАВНЬОГРЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Про роль і значення давньогрецької епохи в становленні спільного європейського простору відомо давно. Адже саме Давня Греція виступила у якості наступниці та спадкоємниці найдавніших середземноморських культур, таких як мікено-критська та інші, увібравши в себе всі найкращі їхні досягнення. Цим Давня Греція фактично поклала початок становленню та розвитку західноєвропейської цивілізації, яку видатний дослідник світової культури О. Шпенглер назвав однією з видатних світових культур, що визначили напрямок і смисл історії взагалі. Інший видатний дослідник історії людства А. Тойнбі показав західноєвропейську цивілізацію однією з найважливіших для людської історії і таких, що існує в числі п'яти інших цивілізацій і до сьогодні [3].

Відомо, що будь-яка спільність людей, чи то родо-племінна, чи то народність, нація, народ, чи то цивілізація – усі вони створюються і функціонують на основі певних спільних засад: кровно-родинних,

територіальних, геополітичних, ресурсних, економічних, політико-правових тощо. Однак серед них, очевидно, є ключові, тобто такі, що визначають усі інші засади, будують їх у певну структуровану систему. Такими, безсумнівно, є духовно-світоглядні, морально-етичні, мисленнєві чинники, простіше кажучи чинники ментальні, ціннісні. В цьому плані Давня Греція має особливі характеристики. Вона стала своєрідною колицкою, інтегрованим джерелом, а тому фактичним началом тривалого шляху становлення і функціонування європейського спільного простору в усіх його вимірах. І в цьому процесі значні роль та місце відіграла давньогрецька філософія. Виділимо деякі знакові її особливості.

Філософія давніх греків органічно випливала з двох дуже сприятливих для свого виникнення і розвитку умов: давньогрецької демократії та давньогрецької міфології. Важливо зазначити, що обидві ці умови налаштовували грецький соціум на максимальну розважливість у способах і змістах мислення, у духовних орієнтаціях, у морально-етичній поведінці. Фактично давні греки свою життєдіяльність будували в умовах справжньої демократії. Зокрема, в історії відома Афіньська держава, яка забезпечувала права і свободи громадян республіки, культивувала виборчу систему формування влади, створювала можливості для вільного волевиявлення тощо. Звідси – мозаїчний характер філософії давніх греків, широта проблем, які теоретично вирішувались грецькими мудрецькими, надзвичайна різноплановість висновків давніх греків про світ, його походження, призначення, будову, місце людини в ньому тощо. Як зазначає Бертран Рассел, «вони вільно обговорювали природу й мету самого життя, не будучи сковані кайданами ніякої традиційної ортодоксії» [2, с. 16].

Широту і глибину інтелектуальної розважливості давніх греків можна спостерігати вже на перших порах розгортання давньогрецької цивілізації, коли представники Мілетської філософської школи сформулювали головну проблему світобачення греків – питання про начало світу, питання *arche*. Дуже

детально цю проблему описав сучасний німецький філософ Х. Хофмайстер, зобразивши питання *arche* ключовою проблемою давньогрецької філософії, яка наклала відбиток на розвиток усієї західноєвропейської філософії після греків [4]. Висунувши в якості начала воду (Фалес), повітря (Анаксімен), землю (Ксенофан) і вогонь (Геракліт), найдавніші грецькі мислителі ще перебували в уявленнях про речовинне начало світу. Однак вже Анаксимандр переходить на вищий рівень узагальнення проблеми *arche* і пропонує *apeiron* як безречовинне начало, яке втрачає речовинну основу у воді, повітрі чи вогні і стає невизначеним, таким, що не спостерігається органами чуття. Надалі логіка пошуку начала, *arche* завдяки Парменіду і Платону завершується Демокритом, який висуває ідею атома і, таким чином, цементує проблему практично до початку минулого століття, коли фізики відкрили складну будову атома. Однак, значення вчення Демокріта про атом як начало, як *arche* знайшло свою цінність ще в одному, дуже важливому вимірі. Грецьке *atomos* означало ще й «індивідуальне» і в розумінні суспільства та людини мало надзвичайне значення, бо вперше в історії світової інтелектуалістики тлумачило будь-яку людську особу як індивідуальність, як неповторність, унікальність, а значить як таку істоту, яка є незамінною і в цьому смислі цінною. Так давньогрецька філософія актуалізувала проблему людини як фактично центральне питання будь-яких філософських розмислів. Тут принагідно пригадати ще й Епікура, який, повторюючи вчення Демокріта про атоми, обґрунтував ідею про їх відхилення в процесі руху. Чим відкрив для давньогрецького інтелектуального та духовно-світоглядного простору питання свободи, вільного вибору людиною свого життєвого шляху.

Окремо варто сказати про знаменитого Піфагора, який традиційно вважається засновником математики. Хоча цей видатний грек практично не залишив після себе творів і про нього ми знаємо від його учнів та послідовників, можна переконливо стверджувати, що Піфагор є знаковою фігурою в історії як давньогрецької філософії, так і європейської та світової

науки. Саме завдяки тому, що актуалізував для західноєвропейської цивілізації дві органічно пов'язані між собою проблеми: число і гармонію, які він розглядав у якості начала, *arche*. Актуалізуючи проблему як числа, так і гармонії, сам Піфагор (як і його послідовники) відійшов від традиційного на той час розуміння першоначала сушого як речовинного. Його число – це не те, що вода, вологість у Фалеса, або повітря у Анаксімена, або земля у Ксенофана. Піфагорійське число як начало – це своєрідна пропорція, порядок, симетрія і одночасно – матеріально – метафізична одиниця виміру. І в цьому контексті число є універсальним началом. З іншого боку, такий статус числа як першоначала у Піфагора зумовлений гармонією як організуючим першоначалом, базовим, тотальним і всюдисущим принципом буття. В такому контексті гармонія проявляється через число, іншого вираження в логіці піфагорійської картини світу вона не має [1, с. 83].

Якщо в період свого виникнення і становлення давньогрецький інтелектуальний простір був заповнений в основному проблемою начала, *arche*, то його класичний етап кардинально розширює палітру філософсько-світоглядних розмислів давніх греків. В цьому смислі особливе місце займають Сократ, Платон та Арістотель. Сократ був сучасником Демокріта, а його думки були багато в чому подібними до висновків Демокріта. Зокрема і про людину як безпосередній предмет філософії. Однак, якщо Демокріт ідею людини у якості головного предмета філософії «приховав» теорією атома, то Сократ вважається саме тим мислителем, який відкрив грецькому, а надалі і західноєвропейському суспільству цінність людини. Саме з нього починається епоха тлумачення людини як центру світу, як істоти, яка здатна до самовдосконалення («Навіть раба можна навчити математики»), яка здатна розрізняти добро і зло, яка здатна до смисложиттєвих роздумів і постановки відповідних цілей. Таким чином, ідея людини та її цінності, сформульована грецькими мислителями, отримала найвищу увагу з боку західноєвропейської

інтелектуальної спільноти протягом віків і сьогодні є ключовою спільною проблемою європейців.

Наступний спектр духовно-світоглядної проблематики, що визначив напрямок розгортання європейського спільного простору, актуалізував Платон. Своєрідно вирішивши сократівське питання про походження загальних понять, цей видатний учень Сократа запроваджує поняття *eidos* як первинного, вічного, досконалого, ідеального (тобто нематеріального) начала світу. Цим великий грек розвернув засадні принципи давньогрецької філософії з матеріалістичних на ідеалістичні, чим започаткував філософський ідеалізм і актуалізував проблему людської свідомості, зокрема, та людського духу в цілому у якості визначальної основи людського буття. Можна стверджувати, що таким чином розв'язавши сократівське питання загальних понять і обгрунтувавши ідею деградації як всепроникного принципу буття, Платон фактично поряд із Сократом відкрив теоретичний шлях до виникнення християнства задовго до того, як воно було систематизовано Аврелієм Августином.

Платон також є першовідкривачем філософського осмислення політичного життя суспільства. Походження політики, держави, форми державного правління, питання досконалої держави, ідея соціальної справедливості – це основні виміри платонівської теорії політики і держави. Платон не тільки пояснив об'єктивні причини виникнення держави як основного органу управління спільним життям людей на певній території. Він показав умови, при яких можлива так звана досконала, ідеальна держава. Будучи свідком знаменитої Спарти, давньогрецький вчений переніс суттєві риси цієї держави на свій теоретичний взірць досконалої держави. Цим Платон заклав основи нового напрямку теоретичного осмислення життєдіяльності європейської людини – політичного життя суспільства.

Завершальною постаттю в логіці обґрунтування ролі та місця давньогрецької філософії в творенні спільного європейського простору є, безсумнівно, Арістотель. Заслуги цього найвидатнішого учня Платона такі вагомі, що його справедливо називають універсальною головою античного світу. Однією з них, яка безпосередньо відносяться до теми даної статті, є дослідження політичної сфери життя суспільства. Арістотель є автором праці «Політика», в якій розширив уявлення свого учителя Платона про природу і завдання політики в суспільному житті. Зокрема, він розглядав політику як таке явище, яке пронизує собою весь суспільний організм, а тому значним чином впливає на людське буття. Ось чому Арістотель назвав людину політичною істотою, тобто такою, життєдіяльність якої неможлива поза політичним життям. Арістотель вперше в історії зробив аналіз усіх відомих йому на той час форм держав, показав їх спільне і відмінне, а також вивів типологію форм державного правління. До них він відносив, зокрема, монархію, тиранію, аристократію, олігархію, політію або демократію.

Другим важливим внеском Арістотеля в скарбничку європейської культури стало його вчення про людське мислення, його основні форми, у якості яких він обґрунтував поняття, судження та умовивід. В цілому цей давньогрецький мислитель фактично заснував науку логіку, чим відкрив для європейської та світової спільноти цілий напрямок наукових досліджень, які почалися після нього. Окрім цього, Арістотель обґрунтовував ідею про кулясту форму Землі, про деякі закони біологічного життя, про роль та місце етики в житті та політичній діяльності людини тощо.

Підсумовуючи, можна з впевненістю стверджувати, що характер, зміст і стиль давньогрецької філософії поряд з іншими важливими факторами вирішальним чином вплинули на формування європейської цивілізації, на формування спільного європейського духовно-світоглядного, ментального і ціннісного простору. Сучасна Європа, в тому числі Європейський Союз

великою мірою є віддзеркаленням характеру і атмосфери давньої грецької цивілізації, в тому числі і філософії давніх греків.

Список використаних джерел

1. Муляр В., Давидчук С. Число і гармонія: проблема начала в піфагорійській філософії. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Випуск 35. 2021. С. 77–83.
2. Рассел, Бертран. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю.Лісняка, П. Таращука. Київ: Основи, 1995. 759 с.
3. Тойнбі, Арнольд. Дослідження історії. Том 1 / Пер. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1995. 614 с.
4. Hofmeister H. Philosophisch denken. German, UTB, Stuttgart, 1997. 462 p.

Олександр Суліменко,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

СІМЕЙНО-ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ НІМЦІВ ТА УКРАЇНЦІВ НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ-ЖИТОМИРЩИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

На початку ХХ ст. на Волині проживало близько 200 тисяч етнічних німців, які мешкали не лише в селах (колоніях), а й в таких містах, як Житомир, Рівне, Новоград-Волинський та інші. Колоністи прибували на Волинь з різних німецьких земель (Пфальц, Баден, Ельзас, Саксонія, Данціг, Торн) [2, s. 130]. Також німці були вихідцями з Царства Польського і Австрії. Колоністи селилися вздовж основних шляхів, які проходили в регіоні поряд з українськими селянами.

Німці, які мешкали у Волинській губернії, хоч і були відірвані від своєї історичної батьківщини, але зберігали свої національні особливості, жили власним громадським і культурним життям. Окремо слід відмітити шлюбно-сімейну обрядовість колоністів, яка мала деякі схожості та відмінності від українських селян.

Так, наприклад, дуже схожим у німців і українців був обряд сватання. У колоністів для цього обряду визначали день тижня, коли слід виїжджати, якщо дівчина була з іншої місцевості. Для цієї події вони обирали найкращий віз, коней, одяг тощо. Сватом міг бути одружений чоловік з досвідом, який міг добре говорити [1, с. 97]. В українських селян посередників посередників при сватанні називали «сват», «посланець», «говорун», тобто схожість була абсолютна, адже для цієї «посади» потрібна була комунікабельність і дотепність.

Прибувши до батьків дівчини, родичів хлопця і сватів запрошували до столу (так було у німців). Коли всі сиділи за столом, наречений виймав бутиль шнапсу, потім сильно вдаряв декілька раз долонею по дну пляшки так, щоб пробка вилетіла. Цим він демонстрував свою вправність і сміливість [1, с. 98].

Слід зазначити, що після частування хлопець і дівчина могли залишити його, щоб порозмовляти наодинці. По закінченню відвідин, наречений запитував у нареченої, чи подобається він їй, а якщо вона не відразу відповідала ствердно, то це означало, що ще може бути певний успіх [1, с. 98]. При сватанні домовлялись про взаємні відвідини (оглядини).

В українців сватання відбувалося пізно ввечері, щоб на випадок відмови зберегти це у таємниці. Зайшовши у хату з хлібом у руках і привітавшись, свати вихваляли дівчину. Після традиційних вітань та промов сватів, кликали дівчину і прилюдно запитували її згоди на шлюб. Відповідь нареченої була обов'язковою і вирішальною [4, с. 221]. На знак згоди сватів перев'язували рушниками, або їм підносили на хлібі хустки чи рушники. У випадку відмови наречена виносила гарбуза.

У німців при сватанні не було прямої відмови, а це могло відбутися під час оглядин. На них основним було питання, скільки майна може дати кожна батьківська родина. Бували випадки, коли весілля через майнові розбіжності не відбувалися.

Слід зазначити, що серед незаможних німецьких селянських дівчат часто були інтелігентні, вродливі, але їх обходили стороною. Про таких дівчат часто говорили: «Ця дівчина з голим задом» [1, с. 98]. Це означало, що її батьки бідні. Коли наречений не подобався, то йому відмовляли (у німців це також, на український манер, називалося «отримати гарбуза», але його насправді не давали).

В українців обряд оглядин відбувався через 2-3 дні після сватання. В той час було заведено, що батьки дівчини повинні були оглянути господарство батьків хлопця. Якщо ж вони були обізнані з рівнем майнового стану родини молодого, то оглядини зводилися переважно до застілля та обговорення деталей весілля [3, с. 396].

Всі весілля у німців та українців відбувалися в період, коли не було посту, особливим він був перед Різдом та Великоднем. У німців досить своєрідним був обряд шлюбу. Перед кожним весіллям необхідна була церковна згода про вступ до шлюбу. Пастор промовляв перед громадою проповідь, в якій зазначалося: «Якщо будь-хто має якісь законні заперечення проти вступу до шлюбу вищезгаданої пари, то нехай завчасно доповість про це кому потрібно, якщо ні, то потім нехай мовчить». Вінчання молодих відбувалося в тій громаді, де проживали батьки нареченої. Слід відмітити, що перед цим священник заходив до тієї хати, де мало відбутися весілля, і коротко проголошував промову, що стосувалася самого таїнства шлюбу [1, с. 99].

Запросини на весілля у колоністів були усними, письмовими, але особливо у них виділявся своєрідний звичай, коли особисто наречений на прикрашеному різноманітними стрічками коневі, запрошував гостей. В

українців протягом тривалого часу найпоширенішою формою запрошення гостей було особисте відвідування молодими родичів. У більшості регіонів України наречена разом з дружками ходила по селу у національному святковому українському одязі, прикрашеному квітами і стрічками, та запрошувала родичів на весілля. Наречений також з дружбами запрошував на весілля свою родину.

На весілля в українців і німців йшли переважно усією сім'єю, тобто і старі, й молоді. В колоністів гостей зустрічали святковим маршем, як правило з музикантів, які грали на кларнеті, флейті, скрипці, гармошці. В українців грали на весіллях зазвичай троїсті музики. Весілля в обох народів тривало три дні – суботу, неділю, понеділок. У німців весілля у суботу тривало до опівночі, і до цього часу наречена була у фаті, а потім з її голови знімали фату і одягали очіпок. В цей час наречену оголошували жінкою і вона кожного гостя частувала чаркою медової горілки [1, с. 100]. Слід зазначити, що у німців передбачалось в цей час ходити з тарілкою до гостей і збирати з них «очіпкові гроші».

В українців, у суботу ввечері, відбувався «обряд покриття голови нареченої хусткою або наміткою і при цьому співали пісню «Горіла сосна, палала». Вважалося, що з цього часу наречена стає жінкою і вона завжди повинна ходити з покритою головою, особливо у громадських місцях.

Варто відмітити, що в українців, на відміну від німців, протягом тривалого часу існував обряд шлюбної ночі, який відбувався в головний весільний день. Це було переодягання молодої, виведення її до гостей, демонстрування цнотливості. Такий звичай на той час існував лише в окремих народів.

Слід зазначити, що розлучень на той час серед українців та німців практично не було. Якщо між німецьким подружжям виникали серйозні проблеми, сільський пастор приходив до них і згладжував незгоди. П'янство та інші шкідливі звички не були поширені серед колоністів, оскільки вони вели

здебільшого замкнутий спосіб життя і не переймали негативних традицій в українських селян. Колоністська громада і безпосередньо шульц (староста) слідували за станом моралі в колонії. В українців також значну роль відгравала церква та сільська громада, яка здійснювала нагляд за дотриманням певних норм поведінки своїх громадян.

Таким чином протягом тривалого проживання на території Волині-Житомирщини німецькі колоністи зберігали свої шлюбно-сімейні традиції, які мали свої схожості та відмінності в порівнянні з місцевим українським населенням, а також окремі свої обряди вони називали українськими словами, зокрема «давати гарбуза», тобто відмовляти при укладанні шлюбу.

Список використаних джерел

1. Батьківщина Волинь: Статті і спогади про життя і діяльність німців на території сучасних Житомирської, Рівненської і Волинської областей України. Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Т.17. Візентхайд – Житомир: Вид-во «Волинь», 1998. 212 с.
2. Holz H. Deutsche Anteil am Handel und Gewerbe in Wolhynien. Wolhynische Hefte. 2. Folge. Historischer Verein Wolhynien. Schwabach. Wiesentheid. Selbsverlag, 1992. S.110–138.
3. Лозко Г. С. Українське народознавство. 3-е вид., Х., 2005. 472 с.
4. Українське народознавство: Навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка. 3-тє вид., випр. К.: Знання 2006. 568 с.

Світлана Шевчук,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

Любов Кондратюк,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук

Тернопільського національного педагогічного

університету ім. В.Гнатюка

БЛАГОДІЙНИЦТВО ТА МЕЦЕНАТСТВО ЯК АТРИБУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Високий рівень соціальної та політичної напруженості в сучасному світі, значне поширення небезпечних для самого існування людства явищ (воєн і конфліктів, тероризму, природних та екологічних катаклізмів тощо) супроводжуються появою у суспільстві значної частини людей, що потребують підтримки та допомоги від інших людей. Тому виправданим є інтерес науковців до феномену благодійництва та його різновиду – меценатства.

На нашу думку ці феномени варто розглядати в контексті становлення громадянського суспільства, як його елементи та атрибути. Слід зауважити, що поняття громадянського суспільства буде розглядатись як історичний феномен, що виник на певному етапі розвитку людського суспільства, найперше в західній цивілізації. Окрім того, про громадянське суспільство може йтись лише з «моменту» появи громадянина, який відчуває себе самостійним членом суспільства, наділеним певними правами та свободами і який чітко усвідомлює власну моральну відповідальність перед ним за свої дії. «Велика сучасна енциклопедія» існування громадянського суспільства

пов'язує зі «сферою самовияву громадян і добровільно оформлених асоціацій та організацій, незалежних від прямого втручання і довільної регламентації з боку державної влади» [3, с. 142].

Джефрі Александер запропонував розуміння поняття громадянського суспільства як форми соціальної та культурної організації, в якій співіснують одночасно індивідуалізм та колективізм, як сфери солідарності індивідів, котра підтримується громадською думкою, ЗМІ, специфічними практикам громадськості, критикою та взаємоповагою [5].

Незважаючи на ідеї полісу Аристотеля (*koinoia politike*), *societas civilis* Цицерона та ідеї природного права, поняття громадянського суспільства і держави тривалий час розумілись як майже тотожні. Більш чітке розрізнення вони отримали у XVIII – XIX століттях. Громадянське суспільство передбачає різницю між правами людини і правами громадянина. Громадянське суспільство забезпечує права людини (на життя, свободу, щастя тощо). Політичні ж права громадянина забезпечуються державою.

Стрімка соціальна та майнова диференціація суспільства породила потребу у благодійній діяльності, створивши разом з тим передумови для її здійснення (значні статки у частини населення, зацікавленість державної влади та еліт у пом'якшенні соціальної напруги).

Під благодійництвом переважно розуміють надання приватними особами чи організаціями безвідплатної допомоги тим, хто її потребує. «Енциклопедія сучасної України» трактує благодійність – як «добровільну безкорисливу діяльність (фінансову, організаційну тощо) фізичних або юридичних осіб, спрямовану на допомогу людям, які потребують соціальної підтримки та захисту» [1, с. 59].

Дослідники виділяють різну кількість форм благодійництва. Серед них називають: меценатство і спонсорство, волонтерську діяльність, гуманітарну допомогу, донорство і миротворчість, місіонерську діяльність тощо. Більшість

авторів вважають за необхідне виділяти меценатство як форму благодійництва.

Досліджуючи поняття «меценатство», автори вказують на те, що ще з римських часів під ним розуміли безкорисливе піклування про представників науки та мистецтва з боку як держави, так і приватних осіб. Сучасне трактування цього поняття виключає державу з цього процесу. Іншими словами, у сучасному розумінні меценат – той, хто сприяє розвитку культури та мистецтва як приватна особа або член недержавної інституції. Зазвичай, під меценатством розумілась незацікавлена матеріально, гуманна діяльність, яка, однак, може винагороджуватись славою, престижем, популярністю чи підвищенням соціального статусу. Особливість меценатства – забезпечення безкорисливої допомоги, заступництва, покликаних сприяти інтелектуальним, культурним, морально та суспільно значимим цінностям, які здійснюються шляхом підтримки та поліпшення умов освіти або самовираження талановитим особам чи колективам.

Порівнюючи поняття благодійності та меценатства, зауважимо, що вони не є синонімами. Меценатство є формою благодійництва, адже будучи зосередженим у сфері культури, науки та мистецтва, охоплює вужчу сферу суспільних відносин, зберігаючи при цьому усі ознаки благодійності. Одночасно, меценатство відрізняється особливістю мотивації, що виражається у підтримці переважно суспільної ролі особистості, а не її самої як фізичної особи.

Термін «меценатство» походить від прізвища римлянина Мецената (Мекенат), покровителя мистецтв. Гай Цільній Меценат був державним діячем Римської імперії і близьким другом імператора Октавіана Августа. Він здобув визнання та славу не лише вдалою політичною, але й благодійницькою діяльністю в галузі культури та мистецтва. Захоплюючись римською поезією, він організував і всіляко підтримував літературний гурток, в якому брали участь поети Вергілій, Горацій, Варій та інші. Виражаючи вдячність, Горацій 25 разів згадав ім'я покровителя у своїх віршах, а Вергілій присвятив йому

свою поему «Георгіки». Загалом добродійна діяльність Гая Цільнія працювала на зміцнення римської держави, а його вчинки є прикладом того, як підтримка діячів мистецтва та культури можуть сприяти поширенню та збереженню культурно-мистецьких творів для наступних поколінь.

В середньовічну епоху в Європі активну участь у підтримці освіти та мистецтв брало духовенство та приватні благодійники. Їх коштом будувались парафіяльні школи, які пізніше трансформувались в перші європейські університети (Болонья, Венеція, Неаполь, Прага, Оксфорд, Кембрідж), які започаткували західноєвропейську освітньо- наукову традицію.

Початкове накопичення приватного капіталу в епоху Відродження ще більше підносить роль меценатства у культурному розвої суспільства. Пріор (перший громадянин) Флорентійської республіки Лоренцо Медічі сформулював гасло: «Немає нічого ціннішого в світі, ніж перевершити інших у щедрості». Під його піклуванням знаходились такі видатні митці, як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Донателло, Ботічеллі, Марсіліо Фічіно і Піко делла Мірандола. Його родина витратила на меценатську діяльність приблизно 460 мільйонів доларів у сучасному еквіваленті.

В середині ХУІІІ століття у французькій мові з'являється поняття філантропії, що є, по суті, синонімом поняття «благодійність». Прийшовши на зміну середньовічній християнській благодійності, філантропія набуває своєї головної риси – громадянської спрямованості. Усвідомлення необхідності безкорисливої допомоги одних громадян іншим, які мають у ній потребу, наповнює свідомість освічених людей європейських країн у ХІХ ст. разом з іншими атрибутами буржуазного суспільства, що були проголошені Великою французькою революцією.

Благодійництво у цей час означається переходом від традиційної системи пожертв (милостині) до створення колоній, закладів, фондів, які мали своїм завданням – не просто надавати матеріальну допомогу нужденним верствам населення, але найперше, повернути їх до нормального громадянського життя.

Формування громадянського суспільства разом з благодійництвом як його атрибутом прийшло і до східнослов'янських народів. Можна зауважити, що вже з часів Київської Русі тягнуться традиції благодійництва. За свідченням літописів, кожен жебрак міг отримати їжу на княжому дворі, а монастирі організували притулки та богадільні для потерпілих від голоду, посухи, повеней, епідемій та воєн.

Свою особливу історію мають українські традиції благодійності, започатковані в добу Київської Русі та Гетьманщини. Їх особливість – у тому, що вони виникли та розвивались виключно на громадських засадах та приватній ініціативі. Чужа держава неохоче піклувалась про нужденне населення і гальмувала надання дозволу на діяльність благодійних організацій. У другій половині XIX – початку XX ст. були прийняті нормативно-правові акти, покликані регулювати благодійницьку діяльність, яка з цього часу стає поширеним суспільним явищем. Відбувається еволюція доброчинства: якщо раніше воно визначалось релігійними заповідями та настановами і виражалось у подачі милостині, то тепер це стає усвідомленою потребою допомагати тим, хто цього потребує. При цьому розширюється спектр видів надання допомоги, а сама допомога перетворюється з релігійного обов'язку в громадянський. Громадянська ініціатива виразилась у зростаючій кількості доброчинних організацій, товариств, закладів. При цьому слід підкреслити, що благодійні товариства мали за мету не лише здійснення матеріальної допомоги маргінальним верствам населення, але й повернення їх до повноцінного життя, що може слугувати свідченням про якісно новий ступінь розвитку громадянського суспільства.

Поширення доброчинної діяльності було пов'язане зі зростанням освітнього та культурного рівня частини населення під впливом просвітницьких ідей, формуванням прошарку різночинної інтелігенції. З іншого боку, розвиток капіталізму викликав розшарування, майнову поляризацію суспільства, наростання соціальних суперечностей. В цих умовах благодійництво ставало усвідомленим засобом пом'якшення соціальної

нерівності та усунення небезпечних суперечностей. Продовжували відігравати свою роль також християнська мораль та народні традиції взаємної підтримки.

Благодійництво і меценатство були для підприємців найефективнішим способом підвищити свій соціальний статус. Тому здійснюючи добродійні вчинки заможні люди, очевидно, керувались не лише філантропічними поглядами та почуттями.

В Україні кінця XIX – початку XX століть добродійною та меценатською діяльністю займалися видатні родини Симириєнків, Терещенків, Ханенків та багатьох інших. Вдячна пам'ять нащадків наздоганяє добродійців та меценатів. Так, Київський музей Західного і Східного мистецтва, створений у свій час на основі зібраних Миколою Терещенком та його зятем Богданом Ханенком колекцій художніх творів, у 2011 році був перейменований у Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. [7, с. 144].

Таким чином, можна зробити висновок, що благодійництво та його різновид – меценатство, тісно пов'язані зі становленням громадянського суспільства і є його атрибутами. Якщо на ранніх стадіях розвитку суспільства ці форми переплітались з державним піклуванням про нужденних, то на вищих – благодійницько-меценатська діяльність проявляє себе найперше і переважно у позадержавній сфері, виступаючи при цьому атрибутом і показником зрілості громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Благодійність. Стаття. Енциклопедія сучасної України. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Т. 3. К., 2004. 696
2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К.: Основи, 1994. 145 с.
3. Громадянське суспільство. Стаття. Велика сучасна енциклопедія / Укладач Івченко А.С. Т. 3.Г – Е. Харків: КСД, 2013. 352 с.
4. Громадянське суспільство. Стаття. Короткий політологічний словник. Київ: Либідь, 1991. 463 с.

5. Іщук С.І. Сучасні концептуальні засади визначення поняття «громадянське суспільство» як політико-правової категорії. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020, № 2 (22). URL: <http://1j.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20isippk.pdf>.

6. Хорунжий Ю.М. Українські меценати. Доброчинність – наша риса. К.: Вид. дім «КМ Академія». 137 с.

7. Ханенків Богдана і Варвари музей. Стаття. Велика сучасна енциклопедія. Т. 10. Т-Я. Харків: КСД, 2013. С. 164.

Геннадій Махорін,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

СЛАВЕТНІ УКРАЇНЦІ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ НАУЦІ І ПОЛІТИЦІ

Серед видатних імен європейського і світового масштабу є багато українців. Це свідчить про творчий і науковий потенціал української нації. Завдяки таким особистостям знали Україну у світі, відбувалася інтеграція української науки у світову, забезпечувалася співпраця на міжнародному рівні. На жаль, про багатьох непересічних людей такого масштабу знає невелике коло осіб. Тому метою дослідження є розкриття величі особистості тих, хто збагатив світову культурну і наукову спадщину. До таких людей, зокрема, належить Білімович Олександр Дмитрович – видатний економіст. Народився він у Житомирі 1878 року. Закінчив Першу чоловічу гімназію у Житомирі і вступив на юридичний факультет Київського університету св.Володимира. Завдяки успішному навчанню отримав пропозицію залишитися в університеті для підготовки до професорського звання

(тобто для написання дисертації). З 1909 року – екстраординарний професор університету. З 1915 року за сумісництвом викладав і на Вищих жіночих курсах. У складі військово-промислового комітету, яким керував М. Терещенко, О. Д. Білімович займав посаду його заступника. 1920 року емігрував до Югославії, влаштувався завідувачем кафедри політекономії Люблянського університету. 1946 року переїхав до Мюнхена, де зайняв посаду професора політекономії і статистики, згодом – декана економічного, юридичного факультетів Мюнхенського університету. З 1948 року – професор Каліфорнійського університету (США). Помер 21 грудня 1963 року у Каліфорнії.

Варто виділити також таку особистість як Роман Михайлович Орженцький (1863-1923), академік ВУАН. Він закінчив свого часу Першу чоловічу гімназію у Житомирі. Зі встановленням радянської влади емігрував до Польщі, де отримав посаду професора Варшавського університету [1, с. 149–150].

Унікальним є науковий внесок у світову медицину Володимира Валеріановича Підвисоцького (1857-1913). Він народився у сім'ї професора фармакології Валеріана Підвисоцького, який викладав у Казанському університеті. Невдовзі родина переїхала до Женеви, де В.В. Підвисоцький здобув початкову освіту. Далі продовжував своє навчання у Житомирській чоловічій гімназії, по закінченні якої вступив на медичний факультет Київського університету Св. Володимира. Ще студентом розпочав свої наукові дослідження будови підшлункової залози. З 1885 р. розпочав дослідницьку роботу як бактеріолог в Інституті Луї Пастера. 1886 р. у лабораторії німецького професора Ернста Циклера захистив докторську дисертацію на тему «Відновлення тканин печінки» і продовжив співпрацю з Л.Пастером. З 1887 р. В.В. Підвисоцький перейшов на посаду завідувача кафедри загальної та експериментальної патології Київського університету Св. Володимира. 1888 р. учений разом з своїм молодшим колегою Олександром Маньковським вперше виділили адреналін і назвали його наднирковим стимуліном. Окрім О.Маньковського, В.В. Підвисоцький виховав славетних у майбутньому

учених – Олександра Богомольця, Данила Заболотного, Лева Тарасевича, які стали академіками ВУАН [1, с. 172–173].

До плеяди славетних людей належить і Михайло Іванович Ростовцев – учений-історик світового масштабу. Народився 10 листопада 1870 року. Навчався у Житомирській чоловічій гімназії, а потім продовжив здобуття освіти у Першій гімназії в Києві, яку закінчив зі срібною медаллю. Вступив на історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. Невдовзі перевівся у Петербурзький університет, який закінчив 1892 року. Отримав запрошення залишитися при університеті для наукової роботи і викладання тут. Став невдовзі професором цього університету по кафедрі стародавньої історії і класичної філософії, член-кореспондентом Пруської та Британської академій наук і членом Петербурзької академії наук. 1920 року, не сприйнявши радянської влади, емігрував до США. Викладав у Вісконсінському та Єльському університетах. Став одним із авторів «Кембриджської історії стародавнього світу». Помер 20 жовтня 1952 року [1, с. 173–174].

Маловідомий, на жаль, широкому загалу Ян-Стефан-Маріян Токаржевський – доктор філософії і політичних наук, дипломат. Народився 24 червня 1885 року у селі Чабанівка Ушицького повіту Подільської губернії у сім'ї, де шанували пам'ять про князівське походження їхнього роду. Закінчив Житомирську Першу чоловічу гімназію і продовжив навчання закордоном – в університетах Відня, Мюнхена, Тулузи і Фрейбурга. 1910 року отримав ступінь доктора філософії і політичних наук і повернувся в Україну, у рідний маєток у Чабанівці. Коли почалася Перша світова війна, надавав допомогу пораненим через організацію Червоного Хреста. 1917 року його обрали членом Ушицького повітового і Подільського губернського земств. Завдяки письменнику і активному діячеві українського національного руху Олександрю Лотоцькому, з яким товаришував, Іван (Ян) Токаржевський-Карашевич увійшов до Товариства українських поступовців, брав участь в Українському національному конгресі в квітні 1917 року. Він надавав своє помешкання в Києві для зборів діячів

українського національного руху. Таким чином ближче зійшовся з Вячеславом Липинським, Дмитром Дорошенком. Невдовзі Іван Токаржевський-Карашевич увійшов до складу посольства Української Держави у Австро-Угорщині як старший радник. Будучи римо-католиком за віросповіданням, Іван Токаржевський-Карашевич сприяв у започаткуванні двосторонніх міжнародних відносин з Ватиканом. Невдовзі Павло Скоропадський дав йому завдання організувати українське посольство у Будапешті. Коли гетьман Павло Скоропадський зрікся влади, Івана Токаржевського-Карашевича направили у відрядження до Туреччини у якості радника. З 1920 року він уже на посаді посла УНР у Туреччині. Із січня 1922 року – заступник міністра закордонних справ УНР, а невдовзі – міністр закордонних справ уряду УНР в екзилі. 1924 року Іван Токаржевський-Карашевич емігрував у Францію, де жив до 1936 року. Він входив до складу комітету «Франція – Схід», був редактором бюлетеня «Франція – Україна», генеральним секретарем товариства українознавства у Франції, головою ради міжнародного геральдичного інституту. Наукові праці Івана Токаржевського-Карашевича і зараз не втратили своєї цінності – «Походження і герб гетьмана Івана Мазепи», а також перший том «Діарія гетьмана Пилипа Орлика», які були видані у Франції. 1936 року він переїхав до Італії. Тут публікувався у різних часописах, читав лекції про Україну, розповідав про національно-визвольні прагнення українців. Окрім того, багато часу проводив у архівах та бібліотеках Риму та Падуї.

Дмитро Дорошенко про нього казав: «Я ціню таких людей, як Токаржевський, які стали по наших боці й лишилися нам вірні, хоч він як поляк міг би зробити собі добру кар'єру в Польщі. У нас він має лиш біду, злидні, жадних перспектив, а проте вірно тримається нас... Варто не дати загинути цим культурним людям» [2, с. 3]. 1948 року він переїхав до Великої Британії. У Лондоні його обрали членом Центрального Комітету Антибільшовицького блоку народів і головою філії цієї організації в Англії. Іван Токаржевський співпрацював з журналом «Визвольний шлях», публікуючи статті під

псевдонімом І. Остикович або криптонімом «Т.К.». Це були статті про історію церкви, Ярослава Мудрого, великокнязівські військові дружини у Київській державі, про Україну доби Гетьманщини («До історії роду Орликів», «Гетьман Мазепа – Князь Священної Римської імперії», «Жінки в житті Мазепа»). Залишилася неопубліковану праця про історію української дипломатії. Помер 18 листопада 1954 року. Перепохований 7 липня 1978 року в Бавнд-бруці.

Митцем світового рівня став і Юзеф Турчинський – піаніст, музичний педагог. Народився 2 лютого 1884 року в Житомирі. Навчався у Житомирській Першій чоловічій гімназії в одному класі з В'ячеславом Липинським. Потім вступив на юридичний факультет Санкт-Петербурзького університету і консерваторії. З 1915 по 1919 рр. – професор Київської консерваторії. 1919 року виїхав до Варшави і став професором місцевої консерваторії. На початку Другої світової війни емігрував до Швейцарії. Помер Юзеф Турчинський 27 грудня у швейцарському місті Лозанна. У Житомирі зберігся будинок на вулиці Пушкінській, де він мешкав у дитинстві.

Багатогранною особистістю був Іван Адріанович Фещенко-Чопівський – український державник, учений-металург. Народився 1884 року у Чуднові Волинської губернії. Навчався у Першій чоловічій гімназії. Закінчив Київський політехнічний інститут. Увійшов до Товариства Українських поступовців, які стали одними з ініціаторів утворення Української Центральної Ради. Очолив Департамент промисловості у Генеральному Секретаріаті, а з січня 1918 року – міністр торгу і промисловості в уряді УНР. З 1919 року – дипломатичний радник і торговий аташе української місії в Румунії. 1921 року емігрував у Польщу, де займався науковою і викладацькою діяльністю. 1945 року підступно арештований радянськими спецслужбами і засуджений на 15 років перебування у виправно-трудових таборах. Під час відбуття цього безпідставного покарання помер 1952 року [3, с. 45].

Навіть цей невеликий перелік видатих особистостей, який не вичерпує величезну плеяду українців світового масштабу, свідчить про їхній вагомий внесок у світову науку і культуру.

Список використаних джерел

1. Махорін Г. Гімназійний період ЖДУ імені Івана Франка. Монографія. Житомир: ФОП Гембарський О.П. 2023. 204 с.
2. Осташко Т. Історик, дипломат, лицар. Ким був князь Іван Токаржевський-Карашевич. Тиждень. 2023 р. 19 січня.
3. Мокрицький Г., Кондратюк Р. Європейська Житомирщина: український вимір. Історико-краєзнавчий та біографічний словник. Житомир: видавництво «Волинь». 2017. 160 с.

Марина Кругляк,

кандидат історичних наук, доцент,
викладач циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін
ВСП «Житомирський торговельно-економічний
фаховий коледж ДТЕУ»,

Крістоф Найдігер,

архівний працівник, Міський архів Нюрнберга (Німеччина)

АЛЬОНА САВЧЕНКО – ЛЕГЕНДА СВІТОВОГО ФІГУРНОГО КАТАННЯ: УКРАЇНСЬКА ДІВЧИНА, ЩО ВИГРАЛА ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ ОЛІМПІЙСЬКЕ ЗОЛОТО

Спортивна біографія німецької фігуристки українського походження Альони Савченко – цікавий кейс про те, як політичні потрясіння вплинули на кар'єру спортсменки. Ця видатна фігуристка, що стала легендою фігурного

катання, є прикладом фантастичної наполегливості та бажання втілювати свої мрії. Вона змінила громадянство, каталася з чотирма партнерами, пройшла через травми та п'ять разів брала участь в Олімпійських іграх, щоб нарешті досягти бажаного і в 34 роки вперше у своїй кар'єрі стати олімпійською чемпіонкою з фігурного катання. Це підтверджує сама Альона: «Коли 15 лютого 2018 року я стала олімпійською чемпіонкою, моя велика мрія здійснилася» [4, s. 7].

Одна з найтитулованіших фігуристок у парному катанні, Альона Савченко (народилася 19 січня 1984 року) – до 2018 року була дворазовою бронзовою призеркою Олімпійських ігор (2010 і 2014), шестиразовою чемпіонкою світу, чотириразовою чемпіонкою Європи і п'ятиразовою переможницею фіналу Гран-прі з фігурного катання. Зі своїм партнером-французом Бруно Массо, крім олімпійської перемоги, вона також виграла чемпіонат світу-2018, дві срібні медалі чемпіонату Європи, фінал Гран-прі-2017/18 і двічі чемпіонат Німеччини (2016 і 2018). Вони є володарями світового рекорду у довільній програмі та за сумою двох програм, ставши першою парою у світі, яка пододала 160 балів у довільній програмі.

Разом зі своїм колишнім партнером Робіном Шолкови Альона Савченко ставала бронзовим призером Олімпійських ігор у 2010 і 2014 роках, п'ятиразовою чемпіонкою світу (2008, 2009, 2011, 2012 і 2014), чотириразовою чемпіонкою Європи (2007–2009 і 2011) і восьмиразовою чемпіонкою Німеччини (2004–2009, 2011 та 2014). Савченко та Шолкови вперше отримали 10,0 балів від суддів Міжнародного союзу ковзанярів (ISU) [5].

Альона Савченко народилася в Обухові Київської області у багатодітній родині вчительського подружжя Ніни та Валентина. Коли їй було три роки, дівчинка обрала ковзани як подарунок на день народження [2, s. 30].

Вона почала кататися на ковзанах у 1989 році, у п'ятирічному віці. Альона зізнається, що любов до фігурного катання в неї виникла тоді, коли вона побачила виступ по телевізору німецького фігуриста-парника Інго

Штоєра, який за волею долі невдовзі стане її тренером. Парним фігурним катанням дівчина почала займатися з 13 років [5].

Оскільки родина не могла собі дозволити квартиру в столиці, дівчинка майже 9 років щодня їздила автобусом з Обухова до Києва – а це майже 50 км в один бік. Ні складна логістика, ні пробудження о 4:30 ранку, ні виснажливі тренування не змогли затьмарити її любові до фігурного катання. Мрія підкорити висоту тільки міцніла.

Спортивні чиновники не дуже розбалували Альону. За весь період виступів в Україні у фігуристки була пошита лише одна сукня та пара ковзанів за кошти спорткомітету, всі інші спортивні костюми пошили за кошти батьків.

Альона Савченко та її перший партнер Дмитро Боєнко тренувалися під керівництвом Олександра Артищенка та представляли Україну у складі київського «Динамо». Пара розпалася після Чемпіонату світу серед юніорів 1998 року, коли посіла далеке 13 місце. Наступним партнером Альони став Станіслав Морозов, який також прийшов з «Динамо». Тренером пари була Галина Кухар. Савченко і Морозов виграли юніорський чемпіонат світу-2000, двічі чемпіонат України і фінішували 15-ми на Олімпіаді-2002. Тоді Станіслав отримав серйозну травму, і Альона, не чекаючи його одужання, стала шукати собі нового партнера [4, s. 22–35].

Друзі порадили їй звернутися до журналіста та експерта з фігурного катання Артура Вернера. Той порекомендував Альоні написати листа німецькому наставникові Інго Штойєру, який якраз мав вільного таланта Робіна Шолкови, і в травні 2003 року Альона поїхала до Німеччини, до Хемніца [9].

У своєму першому сезоні 2004 року Савченко та Шолкови виграли чемпіонат Німеччини. Наступного року вони повторили успіх на чемпіонаті країни і завершили свій міжнародний дебют, ставши четвертими на чемпіонаті старого континенту та шостими у світі. У 2005/2006 рр. пара втретє стала

чемпіоном Німеччини, посіла друге місце на чемпіонаті Європи та шосте місце на чемпіонаті світу [4, s. 60–75].

29 грудня 2005 року Савченко отримала громадянство Німеччини, що відкрило шлях для пари на Олімпійські ігри наступного року в Турині, де вона посіла високе шосте місце. Німецька журналістка Тетяна Фладе пише у своїй книзі: «Савченко/Шолкови не змогли вільно виступити в Турині і їм було тісно, особливо в короткій програмі. Багато сліз і мало сну, особливо для Альони, не були хорошою підготовкою до Олімпійських ігор. «Я досі пам'ятаю, як я нервувала, це вже було неможливо», – каже Альона. Тим не менш, вони продемонстрували чудовий виступ. У короткій програмі Альона помилилася з викидом сальхов і змушена була спиратися обома руками на лід під час приземлення, але довільна програма «Підкорення Раю» була бездоганною, за винятком хитання в потрібному кидку, вона була переконливою... Коли остання музична нота затихла в Палавелі, фігуристи з полегшенням обійняли одне одного. З довільною програмою команда Хемніца піднялася з сьомого місця, що є дуже хорошим результатом для їх спільного дебюту на Олімпійських іграх» [2, s. 75].

У березні 2007 року Савченко та Шолкови виграли свою першу медаль чемпіонату світу – бронзу, ставши чемпіонами Європи на початку того ж року. У 2008 році пара вдруге стала чемпіоном Європи і цього разу виграла чемпіонат світу. У сезоні 2008/2009 вони стали третіми у фіналі Гран-прі після двох китайських пар. Савченко – Шолкови виграли національний чемпіонат шостий рік поспіль. У січні 2009 року Альона і Робін в Гельсінкі втретє стали чемпіонами Європи, а через два місяці вдруге стали чемпіонами світу. Дует здобув бронзу на Олімпійських іграх у Ванкувері (2010), прикро програвши китайським фігуристам. А в наступні два роки виграв чемпіонат світу з фігурного катання, ставши найголовнішим претендентом на золоті медалі Сочі-2014.

Альона та Робін почали передолімпійський сезон з перемоги на Гран-прі Канади, але на чемпіонаті Європи програли парі з Росії Волосожар – Траньков (іронія долі полягає в тому, що Тетяна Волосожар – теж українка, яка після від'їзду Альони Савченко до Німеччини стала в пару зі Станіславом Морозовим, однак травма партнера поставила перед нею вибір – завершувати спортивну кар'єру чи продовжувати її за іншу країну). У 2013/2014 Савченко і Шолкови виграли два подіуми серії Гран-прі і фінал, але через травму партнера були змушені пропустити чемпіонат Європи [6, s. 6].

Проблеми з фінансуванням через обвинувачення Інго Штоєра у роботі на штазі, труднощі зі здоров'ям та інші обставини не дали змоги перемогти на зимовій олімпіаді 2014 року. Німецька пара стала тільки третьою. Наприкінці довільної програми Альона ризикувала, однак не змогла приземлити викид, ідеально виконавши який отримала б шалено високі бали. Те, що парі вдалося зробити у фіналі Гран-прі, на Олімпійських іграх не відбулося. Після турніру Робін, пославшись на свій вік (34 роки) та бажання присвятити більше уваги родині, оголосив про завершення кар'єри. Однак Альона, попри свої 30 років – теж доволі поважний для парного катання вік – вирішила боротися надалі та йти до своєї мрії – золотої олімпійської медалі [4, s. 78, 129].

Це їй вдалося зробити у віці 34 років! Об'єднавшись у пару з молодим французом Бруно Массо, на Олімпійських іграх у Південній Кореї у 2018 році Альона Савченко нарешті стане олімпійською чемпіонкою. І знову на її шляху буде чимало труднощів: небажання Французької федерації фігурного катання відпустити спортсмена; труднощі з іспитами з німецької мови, які мав скласти Бруно, аби отримати громадянство ФРН; відмова від співпраці із Інго Штоєром; одруження Альони із молодим британським художником Кроссом.

Відповідно до профілю Альони в Пхьончхані-2018, вона тренувалася до 46 годин на тиждень. І зовсім скоро її мрія здійсниться: «Українка Савченко та француз Массо виграли Німеччині золото з фігурного катання», – так

німецькі журналісти підписали фото з олімпійськими чемпіонами в Кореї [7, s. 74].

Після Олімпіади-2018 Альона народила дитину, а потім вирішила повернутися у світ фігурного катання. Вона присвятила себе тренерській діяльності в США, Нідерландах, Німеччині. Її найуспішнішою ученицею на сьогодні є Ая Хатакава, чемпіонка Німеччини 2021 року.

«Стільки всього сталося, – згадує Альона. – Траплялися і хороші, і погані речі. По-перше, помер наш другий помічник тренера, і це була для нас катастрофа. Ми намагалися потім побудувати собі нове життя. На це потрібен час. Були й хороші випадки, що я завагітніла і народилася моя дитина. Але потім прийшла пандемія. Через це ми нікуди не могли поїхати. Це був справді важкий час. Коли ми хотіли повернутися до того, що ми любимо, як-от шоу, ми не могли, тому що все було закрито. Ми хотіли вибрати інший напрямок життя. Мені було дуже важко це прийняти, тому що мені дуже подобаються вправи та змагання. Мені все ще може бути важко. Я все ще люблю ділитися своїм досвідом, але це, звичайно, не те саме.

... Це довгий процес, і я хочу передати дітям усі знання, які маю, і все найкраще, чого, можливо, у мене не було, коли я змагалася. Це моя наступна мрія, створити щось особливе для дітей...

Потім, звичайно, війна в Україні, тому що моя родина звідти. Божевільні часи, якщо чесно. Ми намагаємося піднятися, а потім нас збивають. Ми всі мислимо позитивно, але життя надто негативне» [8].

Бруно Массо також став тренером і в останні роки побудував центр професійної підготовки молодих французьких талантів у своєму рідному місті Кан у дусі свого тренера та наставника Жана-Франсуа Баллестера. Але він очікує успіху на Олімпіаді лише через 8-12 років [1].

Після розлучення з чоловіком Альона опублікувала в Instagram у травні 2023 року, що повернулася до Німеччини та працюватиме там тренером зі своїм колишнім партнером Робіном Шолкови:

«Всім привіт, як ви вже могли почути, я знову в Хемніці. Ми з Робіном починаємо новий проєкт з фігурного катання, щоб підтримати молоді таланти. Ми хочемо супроводжувати вас у вашому шляху до вершини фігурного катання та передати наш досвід нашої активної кар'єри.

Ми дуже раді повідомити, що він нарешті стартує 22 травня! Велика подяка Хемніцькому ковзанярському клубу та місту Хемніц за те, що вони дозволили нам розпочати тренування катання на ковзанах у травні. Якщо вас зацікавив наш проєкт або вам потрібна додаткова інформація, не соромтеся і зв'яжіться з нами напяму. Наша електронна адреса: info@ar-proskate.com.

Наша мета – навчати дітей таким чином, щоб вони приносили їм задоволення та радість, одночасно підтримуючи їхні амбіції. Це наша мрія – повернути фігурне катання на вершину Німеччини.

Проведімо чудово час на льоду разом!» [3].

Альона Савченко – неординарна фігуристка початку ХХІ століття, яка надихала спортсменів не лише Німеччини, але й країн колишнього Радянського Союзу. Не знайшовши фінансових можливостей у рідній Україні, вона поїхала шукати успіху та жити й тренуватися в Німеччині. Довгий шлях до олімпійського золота був вимощений змінами громадянства та партнерів, травмами та зрадами. Але Альона Савченко все ж таки змогла в 34 роки (дуже пізно за мірками ковзанярського спорту) здійснити свою мрію – стати олімпійською чемпіонкою.

Список використаних джерел

1. Chatel A. Interview: Bruno Massot, champion olympique en 2018: "23 ans de travail pour 4 minutes 30 qui ont changé ma vie". Sport á Caen, 04.02.2022. URL: https://actu.fr/normandie/caen_14118/jo-2022-bruno-massot-champion-olympique-en-2018-23-ans-de-travail-pour-4-minutes-30-qui-ont-change-ma-vie_48395520.html (дата звернення: 07.04.2024).

2. Flade T. *Ein perfektes Paar. Aljona Savchenko und Robin Szolkowy. Ihre Geschichte. Seine Geschichte. Die gemeinsame Geschichte.* Chemnitz : Chemnitzer Verlag, 2016. 240 s.

3. FS gossips. Aljona Savchenko is back to coaching in Germany together with Robin Szolkowy, 18.05.2023. URL: <https://fs-gossips.com/aljona-savchenko-is-back-to-coaching-in-germany-together-with-robin-szolkowy/?fbclid=IwAR1Fs76OWyfdmIXmUXUCGGm1-CUMG9itYey693AvE5-8j2RpJ5V5M13BHXM> (дата звернення: 07.04.2024).

4. Ilina A. *Aljona Savchenko. Der lange Weg zum olympischen Gold.* Hildesheim : Arete, 2020. 238 s.

5. PyeongChang 2018. Figure Skating. Athlete Profile – Aljona Savchenko. URL: <https://web.archive.org/web/20180216205441/https://www.olympic.org/pyeongchang-2018/results/en/figure-skating/athlete-profile-n3032986-aljona-savchenko.htm> (дата звернення: 07.04.2024).

6. Steuer I. *Eiszeiten – Vom Ehrgeiz getrieben.* Sargans : Weltbuch, 2014. 268 s.

7. Ulrich Kühne-Hellmessen/ Detlef Vetten. *Olympia 2018. Stars & Spiele.* Göttingen : Verlag Die Werkstatt, 2018. 100 s.

8. Yoshida H. Aljona Savchenko: Finding a new path five years after Olympic glory. Europeonice, 14.02.2023. URL: <https://europeonice.com/2023/02/14/aljona-savchenko-finding-a-new-path-five-years-after-olympic-glory/> (дата звернення: 07.04.2024).

9. Zorn R. Paarlaufglück per E-Mail. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 05.01.2004. URL: <https://www.faz.net/aktuell/sport/wintersport/eiskunstlaufen-paarlaufglueck-per-e-mail-1143312.html> (дата звернення: 07.04.2024).

Марина Кругляк,

кандидат історичних наук, доцент,

викладач циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін

ВСП «Житомирський торговельно-економічний

фаховий коледж ДТЕУ»,

Андрій Шостачук,

кандидат технічних наук, доцент, спеціаліст вищої категорії

Житомирського агротехнічного фахового коледжу

ЖОРЖ ШАРПАК – НОБЕЛІВСЬКИЙ ЛАУРЕАТ РОДОМ З УКРАЇНИ

Георгій Харпак (Жорж Шарпак) – маловідома постать в Україні. Тим не менш, мова йде про лауреата Нобелівської премії з фізики 1992 року, гуманіста, винахідника так званого «детектора Шарпака». Й – найголовніше – нашого земляка.

Він народився на Рівненщини, у містечку Дубровиця Сарненського повіту (тоді це була територія Польщі). Сталося це 1 липня 1924 року. Батьки мали єврейське походження. Його матір Хана Шапіро, уродженка Олевська, одружилася із Мотлем Харпаком (Моріс Шарпак), коли їй було всього вісімнадцять. У родині було два хлопці – Георгій та Андрій. Чому обрали саме Дубровицю? Напевно, через те, що там проживали рідні Хани. Відомо, що родичі майбутнього видатного фізика були знані як виробники морозива, газованої води й пива. Дідусь Георгія був власником скромної цегельні, батько – бухгалтером у лісовому господарстві [6].

Попри те, що «харпаком» і «шарпаком» на Волині називали халамидників й обідранців, родину Георгія бідною аж ніяк не назвеш. Харпаки жили у двоповерховому кам'яному будинку. Батьки володіли мануфактурною лавкою на одній з центральних вулиць Дубровиці. Повсякденною мовою спілкування був ідиш. Батько дотримувався сіоністських поглядів, отож невід'ємним атрибутом у родині була Тора [8].

Хлопчик відвідував місцеву початкову школу й доволі непогано там навчався. У вільний час пас гусей і грав у футбол, дружив із українськими дітьми. Чи став би Гешко відомим ученим, якби на його талант не звернула увагу перша вчителька? Напевно, що ні. Саме вона радила батькам хлопця продовжити навчання у більш серйозних навчальних закладах [6].

Невдовзі родина прямує до Палестини (м. Хайфа), де юнак прожив усього два роки, потім – до Варшави і Парижа. Відтепер Георгій Харпак стає Жоржем Шарпаком. У Парижі хлопчик відвідує середню школу, яку завершує екстерном, у 1938 році вступає до лицю Святої Луїзи (Монпельє) [8]. Під час нацистської окупації, у 19-річному віці, Шарпак приєднується до руху Опору. Викритий, опиняється в концентраційному таборі Дахау, однак рятується завдяки знанню шести іноземних мов й усмішці долі [5].

По завершенні війни Харпак продовжує навчання в лиці, невдовзі після цього здобуває ступінь бакалавра у Національній вищій гірничій школі. Навчаючись у Коледжі Де Франс, періодично відвідує лекції уславленого фізика Фредеріка Жоліо-Кюрі, має нагоду працювати в його лабораторії. Наполеглива праця дає високі результати. 1955 року Харпак стає доктором наук у галузі ядерної фізики. За чотири роки вчений починає роботу в Європейському центрі ядерних досліджень – CERN (Женева, Швейцарія), його обирають членом Французької академії наук, почесним доктором чотирьох найшановніших університетів світу [8].

Один з найвідоміших винаходів ученого відбувся 1964 року, коли Шарпак продемонстрував усім мультиелектродну пропорційну камеру, так звану «камеру Шарпака», що являє собою прототип детектора часток сучасних велетенських прискорювачів. У 1971 році фізика відзначено премією Рікарда – нагородою, що присуджує Європейське фізичне товариство [4]. А вже у 1992 році Шведська королівська академія наук присуджує Георгію Харпаку Нобелівську премію з фізики з формулюванням: «За винахід і вдосконалення детекторів частинок, зокрема багатодротинкової пропорційної камери». На

підтвердження вагомості наукових здобутків Харпака додамо трохи інформації про його регалії: Срібна медаль CNRS (1960), премія Комісії з атомної енергетики Королівської академії наук (1984) [5].

Коли говорять про «камеру Шарпака», мають на увазі багатодротову камеру, що працює з потоками зарядів, у мільйон разів слабших, ніж іскри. Відкриття було здійснено саме в той час, коли потреба в таких камерах у фізиків неупинно зростала. В першу чергу, «камера Шарпака» знайшла застосування у прискорювачах елементарних часток, зокрема і в тих, які використовуються у Великому адронному колайдері [2].

Сама «камера Шарпака» представляє собою невеличку коробку розміром 10 на 10 кв. см, в середині якої знаходяться тисячі дротів. Перевагою камери Харпака є те, що процес реєстрації часток відбувається без участі людини, тобто поява помилок, похибок та неточностей, викликаних людським фактором, практично виключена. Також «камера Шарпака» дозволила зменшити рівень дози випромінювання в рентгенівських апаратах у десять разів. Широке застосування «камера Шарпака» знайшла в галузях, де необхідно використовувати результати обробки зображень людини – медицині та біології, також дозволила прогнозувати землетруси тощо [7].

Крім видатних досягнень у галузі фізики елементарних часток, Георгій Харпак відомий і як видатний гуманіст. Він, розуміючи небезпеки, які несе атомна зброя, наполегливо виступав за скорочення стратегічних озброєнь. У той же час він вважав за доцільне використовувати атомну енергію в мирних цілях.

У 1978 році Георгій Харпак повинен був їхати у СРСР для участі у міжнародному конгресі, але відмовився від поїздки в знак протесту проти тюремного вироку радянському фізику Юрію Орлову, висуненому за антирадянську агітацію [3].

Ще одна сторінка творчості Георгія Харпака – популяризація науки, особливо фізики серед школярів. Ним разом із співавторами було видано серію книжок («Науки в початковій школі», «Дитина і наука», «Будьте вченими, станьте пророками», «Станьте чаклунами, станьте вченими», «Діти, дослідники та громадяни»), в яких за допомогою простих, але цікавих експериментів (відтворення виверження вулкану, моделювання Сонячної системи, виготовлення пісочного годинника тощо) було викладено деякі принципи та підходи до прищеплення любові дитині до наукових знань, приділено велику увагу дослідженню впливу знань про фізичну картину світу на формування особистості дитини [1].

Список використаних джерел

1. Charpak G. La main à la pate. URL: <https://www.eyrolles.com/Sciences/Livre/la-main-a-la-pate-9782081272156/> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Charpak Georges (1924–2010). URL: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/georges-charpak/> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Georges Charpak, prix Nobel de physique 1992. URL: <https://www.nouvelobs.com/societe/20100930.OBS0569/bio-georges-charpak-prix-nobel-de-physique-1992.html> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Георгій Харпак. URL: <https://artsandculture.google.com/entity/m01y8xf?hl=uk> (дата звернення: 06.04.2024).
5. Георгій Харпак: нобелівський лауреат з Україною в серці. URL: <https://expedicia.org/georgiy-kharpak-nobelivskiy-laureat/> (дата звернення: 06.04.2024).

6. Одарченко В. Жорж Шарпак – Нобелівський лауреат із поліської Дубровиці. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24559081.html> (дата звернення: 06.04.2024).

7. Павлюк К. Винахід вихідця з Дубровиці дозволив збільшити швидкість збирання інформації у мільйони разів. URL: <https://sarny.rayon.in.ua/topics/457789-vinakhid-vikhidtsya-z-dubrovitsi-dozvoliv-zbilshiti-shvidkist-zbirannya-informatsii-u-milyoni-raziv> (дата звернення: 06.04.2024).

8. Черкаська Г. Георгій Харпак – український лауреат Нобелівської премії. URL: <https://uamodna.com/articles/georgiy-harpak-ukrayinsjkyy-laureat-nobelivsjkoyi-premiyi/> (дата звернення: 06.04.2024).

Наталія Лазуріна,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук

Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО – ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ ОСВІТИ

Заклади вищої освіти, в усіх сучасних суспільствах, залишаються виробниками висококваліфікованих, конкурентоспроможних кадрів, що виступають двигунами соціально-економічного розвитку своїх країн. Але все більше, сучасна освіта стикається з проблемами, що зумовлені швидким розвитком інформаційного суспільства. Виклики, що постають перед сучасною академічною освітою: постійне зростання об'ємів знання і швидке «старіння» знань, оформлення нових галузей наукового знання та виникнення нових професій, необхідність постійного оновлення та надання гнучкості

освітнім структурам і освітнім програмам. Видатний соціолог З. Бауман у праці «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» підкреслив: «Принципи, котрі у минулому надавали безсумнівної легітимності центральному становищу університетів, вже більше не визнаються як загальноприйняті, а нерідко відкидаються як застарілі або ретроспективно звужуються» [2, с. 74].

Безперервна освіта, як вимога інформаційного суспільства стає основним викликом сучасній університетській освіті. Широка мережа нових навчальних та наукових установ, що також надають послуги освіти, такі як онлайн університети, підприємницькі університети та інші не державні заклади освіти, кидають виклик традиційним вищим навчальним закладам. Новації, що зумовлені глобалізаційними тенденціями розвитку освіти, такі як: комерціалізація, масовізація та ринкова орієнтація освітнього простору, зумовили і незрівняну за масштабом розвитку революцію у вищій освіті. Дослідники, також виділяють ряд суперечностей з якими стикалася сучасна освіта в процесі соціокультурних трансформацій, а саме суперечність між орієнтацією на розвиток людини і вузькою спеціалізацією освіти; між декларованим правом і соціальними обмеженнями на отримання якісної освіти; між системно-соціальною функцією освіти та її роллю як форми підготовки спеціалістів [1,2,3]. Отже, трансформації в соціальній, політичній, економічній та культурній сферах, які зумовлені становленням інформаційного суспільства, зумовлюють також, трансформацію усталених функцій вищої освіти.

Філософи та соціологи, дослідники передумов та особливостей становлення інформаційного суспільства визначили основні етапи його розвитку, а саме: постіндустріальне – інформаційне – мережеве суспільства. Для постіндустріального суспільства, дослідженню якого присвячено праці американського соціолога Д. Белла «Прийдешне постіндустріальне

суспільство», характерно виробництво технологій і знань як провідної виробничої сили та розвиток міжнародного співробітництва [3, с. 26–27].

Інформаційне суспільство, як зазначається у праці Е. Тоффлера «Третя хвиля» базується на науці, як засобу збереження суспільства як людства, тому визнається необхідність постійного оновлення змісту знань та інформації, а відтак зростання вагомості освіти [2, с. 56–58]. В освіті відбуваються значні зміни – навчання у стінах університетів стає тільки першим етапом безперервної освіти, масове використання технологій створює варіативність освітніх форм, вплив світових глобалізаційних процесів позначається на державних та освітніх процесах, тим, що провідним напрямком їх діяльності стає інформаційна безпека.

На початку XXI століття бурхливий економічний та технологічний розвиток інформаційного суспільства висунув, ще низку ризиків, в першу чергу той факт, що зростання обсягів інформації, ще не перетворює їх на знання. «Розуміння інформації не як засобу освоєння світу, а як «сировини», що пронизує всі процеси індивідуального й соціального буття, формуючи при цьому новий рівень їх розвитку, було представлено американським соціологом М. Кастельсом у контексті розробки засад інформаційного суспільства як мережевого у праці «Зростання мережевого суспільства» [2, с. 58–59]. Міждисциплінарний підхід з використанням інформаційно-комунікативних технологій стає основним напрямком в науці та освіті, тому що мережеве суспільство потребує підготовлених спеціалістів-новаторів, здатних до професійної діяльності в умовах постійної плинності соціальних процесів.

Отже, можна підвести підсумок, інформаційне суспільство визначає трансформації сучасної освіти в напрямку становлення системи безперервної освіти – відкритого доступу до масивів інформації і підготовки фахівців, що уміють з нею працювати.

Актуалізація потреби в постійній освіті та підвищення кваліфікації шляхом додаткової освіти зумовлює посилення конкуренції поміж

навчальними закладами в сфері освітніх послуг та вимушеної переорієнтації деяких з них виключно на надання «корисної» освіти. Тому вагомим ризиком для вищої освіти стає втрата нею свого гуманістичного призначення та знецінення взагалі ролі університетської освіти. Тому, на нашу думку, прогресивний розвиток університетської освіти в інформаційному суспільстві не повинен втрачати культурно-виховних традицій класичної освіти, адже суспільна роль закладів вищої освіти це – роль наукового, культурного, освітнього центру, який виробляє, зберігає та поширює інтелектуальні та морально-духовні цінності. Виконуючи запити інформаційного суспільства у виконанні інноваційних завдань, сформованих у контексті глобальної економіки, сучасні університети, повинні зберігати гуманістичні цінності та поширювати їх не традиційним методом декларування, а шляхом діалогу з особистістю, що навчається, в процесі її самовизначення в культурі і суспільстві. Таким чином заклади вищої освіти будуть трансляторами національної та сучасної демократичної культури та брати діяльну участь у формуванні культури демократичного суспільства.

Отже, основні виклики, що постають перед системою вищою освіти в інформаційному суспільстві це – забезпечення та реалізація концепції безперервної освіти, гуманізація освіти шляхом міждисциплінарної інтеграції навчальних програм, максимальна презентація сучасних наукових досягнень в освітньому процесі. Можна констатувати, що на сучасному етапі функції університетської освіти не обмежуються виключно професійною підготовкою, а формують основу для самореалізації особистості в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Квієк М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад. Філософська думка. 2003. № 4. С. 38–48.
2. Колотило М. Місія університету в контексті філософсько-освітньої парадигми інформаційного суспільства. Дисертація на здобуття наукового

ступеня кандидата філософських наук. Київ. 2015. 220 с. Режим доступу: https://ihed.org.ua/wpcontent/uploads/2019/01/Kolotilo.avtoref.28.09.2015_14.pdf

3. Лях В. Інформаційне суспільство та пошуки нової освітньої парадигми. Філософія освіти. 2009. № 1–2 (8). С. 24–38.

Михайло Журба,

доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри всесвітньої історії та археології

УДУ імені М. Драгоманова

Дмитро Трейтяк,

старший науковий співробітник
лабораторії національно-патріотичного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН ПІДРАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ У МОДЕРНОМУ ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дослідження етнічних меншин, які проживають на території України, становлять вагомую частину досліджень української історичної реальності. Вивчення етноменшин надає змогу проаналізувати вплив представників різних меншин на формування етнічної структури суспільства, дослідити участь меншин у різних сферах суспільно-політичного життя, виявити унікальність окремих періодів історії української держави та поглибити розуміння історичного розвитку країни загалом. Останнім часом дослідження етноменшин збагатились новими методами та підходами до вивчення і почали розглядатися більш предметно. Зважаючи на формування нових концепцій

дослідження повсякденного життя етнічних меншин, існує потреба більш предметно розглянути сучасні тенденції в історіографії цього напрямку.

Соціально-політичні перетворення в українському суспільстві сприяли зростанню інтересу до вивчення історії етноменшин. Дослідження стали проводитися в багатьох напрямках, включаючи цивілізаційну компаративістику, дослідження повсякденності, вивчення ментальності меншини та соціо-культурних змін впродовж певних історичних проміжків. З поміж цих напрямків дослідження повсякденності стали важливою частиною історичних пошуків. Вивчення повсякденності дозволяє розглянути соціальні та культурні процеси у середовищі етноменшини з позиції історичної антропології.

Для дослідження повсякденного життя є характерним використання цілого ряду методів дослідження, які надають змогу зібрати та надати значний загальний інформації. Досліджуючи період 20-30-х років ХХ століття можна стверджувати, що вивчення історії повсякденності меншин у цей часовий проміжок є непростотою дослідницькою процедурою. Етнічні меншини України перебували у вирі подій, які мали сильний вплив на всі аспекти повсякденного життя. Дослідження повсякденності етнічних меншин, які проживали в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття вимагає урахування усієї сукупності чинників, які впливали на нього, тому що в цей період усе суспільство перебувало під сильним тиском з боку радянської влади, яка намагалася змінити не тільки політичну, економічну і соціальну реальність, але і саму ментальність людей [4, с. 23]. Для дослідження повсякденності меншин, які проживали на території України в ці роки, важливою є концепція англійського дослідника А. Тойнбі про неможливість вивчення окремої національної історії без співставленням з історіями інших держав [3, с. 8].

Історія повсякденності національних меншин також розглядається у контексті історії повсякденності етносів різних міст або як складова соціальної, економічної, культурної або політичної історії України. Про значущість і популярність досліджень повсякденності етноменшин свідчить

інтеграція історії повсякденності меншин, що населяють Україну, до загальних історичних робіт та комплексних досліджень.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день дослідники, вивчаючи повсякденне життя етнічних меншин, дуже часто концентруються на певних особливостях, які притаманні саме досліджуваній меншині. Дослідження повсякденності включають у себе вивчення сукупності чинників, що впливають на життя певної групи людей [1, с. 17]. Тобто, коли дослідник обирає суб'єктом дослідження певну етнічну меншину, він має розуміти, що перед ним стоїть задача висвітлення не тільки сукупності соціальних, політичних та економічних процесів, притаманних досліджуваному часу, але і особливості сприйняття цих процесів саме представниками меншини, розкриття сутності змін елементів повсякденності. Сучасний дослідник, який досліджує повсякденність, має бути енциклопедично освіченою людиною, мати доступ до оперування різними науковими дисциплінами [3, с. 9].

На сьогодні світ побачила низка як комплексних так і вузькоспеціалізованих робіт, присвячених повсякденності меншин, які мешкають в Україні. Найбільш помітними розробками в царині повсякденності меншин у міжвоєнну добу стали наукові пошуки таких дослідників як Л. Якубової, С. Кульчицького, Ю. Грищенко, О. Маєвського, І. Чуян, О. Коляструк, Р. Чорненького та інших.

Таким чином, сучасні дослідження етнічних меншин, що проживають на території України, збагатилися новітніми методами та підходами, що дозволяє нині об'єктивно і неупереджено розглядати різні аспекти історії етноменшин, враховуючи специфіку досліджуваного періоду та соціо-культурні зміни, які відбувалися впродовж досліджуваного проміжку часу.

Список використаних джерел

1. Коляструк О.А. Методологія історії повсякдення. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2011. № 982. Вип. 44. С. 8–21.

2. Маєвський, О.О. (2021). Етнічні меншини України 20–30-х років ХХ століття в радянському інформаційному та візуальному просторі: За матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 23 грудня 2020 року. Вісник НАН України, (1), 62–71. <https://doi.org/10.15407/visn2021.01.062>

3. Трейтяк Д.В. Сучасна концепція дослідження повсякденного життя грецької етнічної меншини в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. 2022. № 55. Т.2. С. 4-10.

4. Якубова Л.Д. Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу. К.: Інститут історії України, 2011. 339 с.

Олександр Неприцький,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

Протягом 2022-2024 року прослідковується однозначно позитивна динаміка поглиблення європейської інтеграції України (подання заявки на вступ, отримання статусу кандидата, рішення про початок переговорного процесу). При збереженні такої тенденції, Україна стане учасницею передвступних програм Європейського Союзу на зразок Phare, ISPA, Sapard [1], що були запроваджені для країн Центрально-Східної Європи. Але програми для України будуть значно

більші та ширші, оскільки наша держава буде потребувати, на відміну від країн ЦСЄ, не лише вирівнювання соціально-економічного становища та зближення стандартів із Європейським Союзом, але й відбудови повоєнного господарства. Тому майбутні передвступні програми для України можемо, із певними застереженнями, порівняти за обсягами і призначенням, із планом Маршала – програмою допомоги США для повоєнної відбудови економіки європейських країн після Другої світової війни.

Реалізація великих програм потребуватиме значного кадрового потенціалу на місцях – на національному, регіональному та місцевому рівнях. Наші партнери із Центрально-Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. зустрілися із дефіцитом людського ресурсу, який міг втілювати програми співпраці з Європейським Союзом на місцях. Оскільки в Україні можемо очікувати на значно масштабніші програми міжнародної допомоги, то повинні бути свідомі, що потрібно буде їх забезпечити відповідними кваліфікованими кадрами. Нижче подаємо деякі результати вивчення досвіду колег з країн ЦСЄ, які варто врахувати в Україні.

Попередній відбір кандидатів буде здійснюватися на основі резюме, де вказані досвід і освіта. Перевагу, зазвичай мали кандидати, що зазначали закордонну (західну) освіту. Логіка зрозуміла: відбір здійснює менеджер, що мав західну освіту, мав досвід співпраці з колегами, що мали таку саму освіту, і очікувано сподівався, що кандидат із аналогічною освітою буде достатньо ефективним на своєму робочому місці.

Другим моментом, на який потрібно звернути увагу, було володіння іноземними мовами. Для ефективної співпраці повинна бути спільна робоча мова. Зазвичай нею є англійська, як мова міжнародного спілкування. Знання інших європейських мов лише додавали ваги кандидату.

Третім аспектом, про який варто загадати, був досвід проєктної діяльності. Особливо великий попит був на фахівців у сфері фінансів, що могли супроводжувати масштабні міжнародні проєкти.

З огляду на те, що широке запровадження передвступних програм може очікуватися після завершення воєнних дій на території України, і триватимуть дані програми далеко не один рік, ми маємо певний час на розвиток кадрового потенціалу.

Підвищити власну готовність до роботи в міжнародних програмах громадяни України можуть в різний спосіб навіть в умовах воєнного часу: навчання на сертифікаційних програмах західних вузів (у тому числі в режимі онлайн) які тривають, зазвичай, два-чотири семестри і закінчуються отриманням відповідного сертифікату до вже наявного диплому; міжнародні стажування; групові та індивідуальні мовні заняття та курси (у тому числі підготовлені носіями мови і викладені у вільний доступ), участь у проєктах міжнародних гуманітарних організацій та місцевих органів влади.

Таким чином, врахувавши досвід вступу до Європейського Союзу країн Центрально-Східної Європи ми зможемо підготувати більш ефективний кадровий потенціал для реалізації програм міжнародної співпраці, у яких братиме участь наша держава.

Список використаних джерел

1. Fundusze europejskie – programy przedakcesyjne. Uniwersytet Zielonogórski. № 4-5 (6/7). 2002. S.48-49.

Мирослава Захарчук,
здобувачка ОПП «Політологія»
історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Тема міжнародних відносин у сучасних умовах відзначається складністю та динамічністю й включає політичні, економічні, військові та культурні аспекти. Серед ключових проблем зазначеної теми можемо виокремити конфлікти та співпрацю між державами, а також вплив глобалізаційних процесів на відносини на міжнародній арені. Особливо актуальними в сучасних умовах є підвищення геополітичної напруги, економічні й торговельні зміни, а також виклики у сфері кібербезпеки та кліматичні зміни. Разом з тим, важливо підкреслити важливість міжнародного співробітництва та дипломатії для забезпечення стабільності та миру у світі.

Останнім часом у міжнародних відносинах спостерігаються декілька ключових тенденцій, серед яких:

- зростання глобалізації обумовлює збільшення взаємозалежності між країнами;
- роль міжнародних організацій і міждержавних угод стає все більш важливою для вирішення глобальних проблем;
- питання кліматичних змін стають все більш актуальними в контексті міжнародних відносин;
- зростає увага до питань кібербезпеки й кібер війни.

Варто зазначити, що сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин включають загострення конфліктів у світі, зростання впливу неурядових акторів, збільшення обсягів міжнародної торгівлі та міжнародних договорів,

розширення діяльності міжнародних організацій, а також зміну парадигм у міжнародних відносинах, таких як зміна ролі США у світі та зміцнення позиції Китаю. Відносини США і Китаю змінилися під час всесвітньої пандемії Covid-19. Попри те, що пандемія не має прямого впливу на зміну світу, вона прискорює зміни, які відбуваються в ньому. Свідченням зазначеного є дії Пентагону, який скористався пандемією як важелем щодо вимагання додаткових витрат для протидії військовим силам Китаю [1]. Динаміку відносин між державами-суперниками розглядали як можливу передумову Другої Холодної Війни. Проте події в Україні лютого 2022 року обумовили перегляд стратегій міжнародних відносин.

Від початку повномасштабного вторгнення Україна прагне забезпечити безпеку та суверенітет, розширюючи співпрацю з міжнародними організаціями та європейськими державами. Діяльність України щодо політики в системі сучасних міжнародних відносин акцентується на кількох ключових позиціях, а саме:

– Україна співпрацює з європейськими країнами та іншими державами, щоб зміцнити своє місце на світовій арені та розвивати економіку. Зокрема, Україна підтримує співпрацю з Європейським Союзом та НАТО;

– Україна бере активну участь у міжнародних ініціативах та програмах, спрямованих на захист від втручань країни-окупанта та деокупацію територій, відновлення інфраструктури, боротьбу з кліматичними змінами, боротьбу зі світовими проблемами та підтримку міжнародної безпеки.

Зазначені та інші аспекти впливають на зовнішню політику України й допомагають їй залишатися активним гравцем на міжнародній арені.

Введення воєнного стану мало значний вплив на політику України в межах сучасних міжнародних відносин. Зокрема це може призвело до обмеження певних громадянських свобод, посилення стеження та більш централізованого процесу прийняття рішень урядом. Крім того, продовження дії воєнного стану може погіршити відносини України з

іншими країнами, особливо якщо є занепокоєння порушенням прав людини чи агресивними військовими діями. Загалом оголошення воєнного стану в Україні може мати далекосяжні наслідки як для внутрішньої, так і для міжнародної політики.

Запровадження воєнного стану в Україні відобразилося на її міжнародних відносинах та дипломатії. Під час воєнного стану український уряд може мати розширені повноваження щодо обмеження певних прав і свобод в інтересах національної безпеки. Це може вплинути на те, як Україну сприймають інші країни та міжнародні організації. Крім того, оголошення воєнного стану може призвести до посилення напруженості у відносинах із сусідніми країнами та може потенційно порушити дипломатичні зусилля та міжнародні угоди. Для України важливо ретельно орієнтуватися у своїх зовнішніх відносинах у періоди воєнного стану, щоб підтримувати стабільність і уникати подальших конфліктів.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку міжнародних відносин дозволив констатувати зростання кібер загроз, зміну ролі держав у світовій політиці, поглиблення міжнародного співробітництва у сферах безпеки, миру, екології та торгівлі. Також спостерігається зростання популярності міжнародних організацій та розвиток міжнародного права як інструменту регулювання міждержавних відносин, що буде предметом наших майбутніх наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Tellis A. J. Carnegie Endowment for International Peace. Balancing without Containment: an American strategy for managing China. 2014. URL: https://carnegieendowment.org/files/balancing_without_containment.pdf

Геннадій Махорін,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

АРХІТЕКТОРИ З ЖИТОМИРА – АВТОРИ ЗНАКОВИХ БУДІВЕЛЬ У КИЄВІ ТА ОДЕСІ

Історію, як відомо, роблять люди. А якщо це представники нашого краю, уродженці Житомира і Житомирщини, гордість проймає ще більшою мірою. До таких видатних людей належить Андрій Іванович Меленський – перший архітектор м. Києва, засновник і перший очільник Київської губернської креслярні. У Київ він прибув 29 червня 1799 р. з м. Житомира, де служив Волинським губернським архітектором. На той час переважна більшість будівель у Києві були дерев'яними. Тому страшною бідой для мешканців ставали пожежі. Особлива за своїм масштабом сталася 1811 р. Потрібно було відбудувувати місто. Це завдання лягло на А. І. Меленського як головного архітектора міста. Можна з упевненістю казати, що він створив будівлі, які стали окрасою міста першої чверті XIX століття. Це і приміщення першого київського театру, і Контрактовий будинок, і колону Магдебурзького права, і будівлі Братського та Флорівського монастирів, а також Києво-Печерської Лаври, і Хрестовоздвиженську церкву. А. І. Меленський відновив Успенську церкву на Подолі, добудував до неї дзвіницю. На Аскольдовій могилі А. І. Меленський збудував церкву-ротонду.

Маріїнський палац – одна з найдавніших архітектурних перлин Києва. Збудовано його в 1750- 1755 рр. Спроектував палац у стилі бароко Бартоломей Растреллі. 1819 року від газової лампи сталася велика пожежа і знищила другий поверх будівлі, який був дерев'яним, а також значно пошкодила перший поверх. Після ремонту першому поверсі розмістилося підприємство з

виготовлення штучних мінеральних вод. Але потреба у проведенні капітального ремонту залишалася. Тому 1868 року його розпочали під керівництвом академіка архітектури Карла Яковича Маєвського (1824-1897), уродженця Житомира. Відомо, що він був одним з перших учнів Житомирської гімназії, яку закінчив 1839 р. Затим навчався у Санкт-Петербурзькому будівельному училищі (перетворений пізніше в Інститут цивільних інженерів), закінчив Петербурзьку Академію мистецтв. 1859 р. за спорудження церкви Михаїла Архангела і проєкт поштамту одержав звання академіка архітектури. У подальшому здобув хороший досвід: 1865-1866 рр. доробляв проєкт будівництва Спасо-Преображенського собору в Житомирі (разом з відомими архітекторами Ернестом Жибером і Карлом Рахау). Тому цілком виправдано його запросили для керівництва перебудовою Маріїнського палацу. Ці роботи тривали до 1870 року. Сьогоднішній вигляд палацу зберігає результат праці архітектора. Того ж року К. Я. Маєвський брав участь у спорудженні Володимирського собору, а 1872 року – у всесвітній виставці, яка проходила у Відні. 1876 року Карл Маєвський робив креслення і обміри Софійського собору.

Як відомо, у вересні 1941 року коли за наказом радянського керівництва було зруйновано попередньо заміновані будівлі у центрі Києва. Значних руйнувань зазнав Хрещатик. Відбудовували центр міста під керівництвом головного архітектора міста Анатолія Володимировича Добровольського, професора Київського художнього інституту, уродженця Житомира. Так, за його проєктами було збудовано у 1959-1961 рр. готель «Москва» (нині відомий під назвою «Україна»), станцію метро «Хрещатик», будинки № 13 і № 17 на Хрещатику. Окрім того, за його проєктами споруджено у Києві 1949 року будівлю Інституту фізики АН УРСР, 1950 року – житлові будинки на вулицях з теперішніми назвами: Січових Стрільців, Володимирська, Велика Васильківська і на Дарниці. 1954 року за проєктом А.В. Добровольського споруджено приміський вокзал, 1959 року – кінотеатр «Україна», 1963 року –

станцію метро «Шулявська», 1973 року – Будинок художника, ресторани в українському стилі «Вітряк», «Курені», «Полтава», а також аеропорт «Бориспіль» (в 1959-1965 рр.). Варто зазначити, що А.В. Добровольський ще перед Другою світовою війною зробив вагомий внесок у розбудову Києва. За його проєктом було збудовано у 1930-х роках готель на площі Богдана Хмельницького, літній кінотеатр на березі Дніпра, гуртожитки Лісотехнічного інституту і ткацького комбінату на Дарниці. Сам архітектор найкращим своїм витвором називав «Московський міст» (теперішня назва «Північний міст»), споруджений 1977 року. Він запропонував оригінальне конструкторське рішення: збудувати пілон мосту у формі літери «Л».

Повоєнна відбудова Києва відбувалася також за участі ще одного відомого житомирця – Ігоря Володимировича Мезенцева. Він навчався у Житомирській середній школі №26, де викладав малювання талановитий художник Олександр Григорович Канцеров. В одному класі з ним навчалася Наталія Скорульська, в майбутньому відома артистка балету, сценаристка і педагог, яка стала дружиною І. В. Мезенцева. По завершенні середньої школи він закінчив Ленінградське професійно-технічне училище, а потім – архітектурний факультет Київського художнього інституту. У період повоєнної відбудови стали затребуваними спеціалісти з фаховою архітектурною освітою. Поряд з головним архітектором Києва А.В. Добровольським почав працювати й І.В. Мезенцев. Вони з іншими колегами розробляли генеральний план відновлення зруйнованого Хрещатика. 1951 року Ігор Володимирович Мезенцев був призначений керівником проєкту будівництва Виставки досягнень народного господарства УРСР. Генеральний план розробляли колективно, а особиста участь І.В. Мезенцева була у проєктуванні головного входу, фонтану «Золотий колос» і кількох павільйонів.

Величезний внесок у створення архітектурного обличчя Одеси кінця XIX століття зробив уродженець Житомира Лев Львович Влодек. Він

народився 1842 року, закінчив тут Житомирську чоловічу гімназію, але подальше своє життя пов'язав із Одесою. Після закінчення Петербурзького будівельного училища Лев Влодек був направлений в Одеський будівельний комітет. Поступово заслужив визнання, і 1871 року був призначений на посаду головного архітектора Одеси, яку він займав до 1915 року. Серед великого числа будинків, споруджених за проектами Л Влодека, найбільш відомими є «Будинок з атлантами» (вул. Гоголя,5), власником якого був А.Фальц-Фейн, готелі «Пасаж» і «Великий Московський», будинок училища торгового мореплавства та багато інших, станція «Одеса порт» на Приморській вулиці, які стали архітектурними перлинами Одеси. Прекрасним за архітектурою був власний будинок Л.Л. Влодека, збудований 1898 року за його ж проектом (вул. Новосельська, 79). Дім з лицьового фасаду має вставки з червоної цегли, оздоблений ліпними фігурами. У його будинку проживав також інженер-архітектор Володимир Іванович Кундерт, для якого Лев Львович був професійним наставником. Варто підкреслити, що В. І. Кундерт став гідним учнем і послідовником свого вчителя, також збудувавши багато знакових для одеситів споруд. Ось так, славний житомирець Лев Влодек творив красу і славу Одеси, виховував талановитих спадкоємців.

Принагідно варто додати, що у розбудові Одеси брав участь ще один уродженець Житомира – Олександр Костянтинівич Руденський. Він одержав освіту на архітектурному факультеті Київського інженерно-будівельного інституту. У 1945 – 1947 роках – архітектор Академії архітектури УРСР. З 1950 по 1956 рр. працював інженером-проектувальником «Військморпроекту» спочатку у Калінінграді (колишня назва Кенінсберг), а потім – в Одесі. За його проектами збудовано в Одесі житлові та адміністративні будинки, він розробляв генеральний план Одеси. Загалом виконав за період 1963 – 1973 рр., коли займав посаду начальника відділу Міністерства оборони СРСР, понад 400 проєктів планування сіл України.

Житомир і Францію давно поєднують історичні та культурні зв'язки, які сприяють налагодженню політичного діалогу і співпраці між двома країнами у сучасних реаліях.

Настоятелем кафедрального костелу Святої Софії у Житомирі був Юзеф Анджей Залуський (1670 – 6 січня 1774), випускник університету у Сорбонні, який свого часу був доктором права Ягелонського університету у Кракові, одним із засновників Польської Академії Наук, засновником найбільшої у Європі публічної бібліотеки (200 тисяч книг), почесним членом Паризької Академії наук, канцлером при дворі короля Франції, а також радником парламенту у Лотарингії.

У Римі, а згодом і в Парижі навчався майбутній відомий лікар-офтальмолог Йосиф Райнері, який заснував 1824 року у Житомирі першу в Україні офтальмологічну лікарню.

У Парижі навчався учений-механік і архітектор Франц Міхович, співпрацював з Гей-Люсаком, став професором Кременецького ліцею, згодом – Київського університету св. Володимира. Наприкінці життя мешкав у Житомирі.

У період з травня по вересень 1812 року у Житомирі мешкала відома французька письменниця Анна Луїза де Сталь (мадам де Сталь). Залишила спогади про перебування у Житомирі.

З Житомира – Едуард фон Краузе, який займав посаду російського аташе у місті Броди. У зв'язку з цим познайомився з французьким письменником Оноре де Бальзаком. Допомогавав йому у швидшому перетині кордону без зайвих бюрократичних затримок. Оноре де Бальзак неодноразово у листах передавав вітання Едуарду фон Краузе.

На початку ХХ століття у мистецькому житті Парижа, Франції та й усієї Європи засяяли дві зірки тогочасного живопису – Єлизавета Епштейн (уродженка Житомира) і Софія Левицька, яка закінчила художню школу Казановських у Житомирі. Одним із викладачів цієї школи був Дмитро

Юхимович Антонов, який навчався живопису у Парижі разом Полем Гогеном, Реріхом. У Парижі Софія Левицька жила і працювала у майстерні Огюста Ренуара, співпрацювала з художником Анре Матіссом, ілюструвала твори Гійома Аполінера і Поля Валері. Єлизавета Епштейн товаришувала ще з однією зіркою живопису – Сарою Бернар, уродженкою Одеси.

Марченко Світлана,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільних наук
Поліського національного університету

НАУКОВА ТА ЗБИРАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ШОДУАРІВ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Важливим засобом забезпечення українсько-західноєвропейських культурних зв'язків у ХІХ ст. були подорожі українських дворян до центрів культурно-мистецького життя Європи та колекціонування ними старожитностей, мистецьких творів, книжок. Традиція колекціонування сформувалася в Україні (зокрема на Правобережжі) ще у ХVІІ – ХVІІІ ст. під впливом захоплення старожитностями західноєвропейської аристократії того часу. З початку ХІХ ст. це заняття стає модним серед заможних шляхетських родин та родин тогочасних підприємців, які наслідують дворянську культуру, і закладає підґрунтя для розвитку музейної справи в Україні та появи приватних музеїв. Один з таких музеїв знаходився в родинному маєтку Шодуарів у містечку Івниця на Житомирщині.

Рід Шодуарів походив з Франції, звідки переселився до Бельгії, а згодом до Польщі, і був відомий своєю комерційно-фінансовою діяльністю ще з середини ХVІІІ ст. У 1795 році Ян Йозеф Шодуар прийняв російське

підданство і на початку XIX ст. оселився з родиною на Волині. У 1814 р. він отримав баронський титул від курфюрста Баварії, а в 1819 р. був nobilitований російським царем у дворянство [1, с. 44, 48]. Саме нащадки Яна Йозефа (син Станіслав Янович, онук Максиміліан Станіславович, правнук Іван Максиміліанович) зібрали у своєму родовому маєтку цінні колекції предметів старовини, творів живопису, гравюр, монет, книг і рукописів та створили унікальний приватний музей, відомий не лише на Волині, але й у Європі.

Метою цієї розвідки є обґрунтування багатоаспектності українсько-західноєвропейських зв'язків у XIX столітті на прикладі наукової та збирацької діяльності Шодуарів.

Статки Шодуарів, зароблені успішною комерційно-фінансовою діяльністю, створили можливості для мандрівок Європою та для колекціонування творів мистецтва чи стародруків. Проте колекціонування для Шодуарів не було простою даниною моді чи прагненням відповідати дворянському титулу. Воно було відображенням високого культурного рівня, мистецького смаку та освіченості представників цього баронського роду.

Сьогодні колекціонування розглядається як унікальна форма причетності особистості до культури, шлях реалізації її культурного «Я», форма автономного цілепокладання, індивідуалізації вибору колекціонера як особистості [5, с.210]. Саме таким постає колекціонування Шодуарів у XIX ст. Накопичення цінних предметів не було самоціллю, в основі цього процесу був культурний та науковий інтерес. Тому Шодуари велику увагу приділяють систематизації та впорядкуванню своїх колекцій, створенню детальних каталогів.

Станіслав де Шодуар, маючи широке коло інтересів, кожне своє захоплення переводив у площину наукового опрацювання й осмислення явища [2, с. 15]. У своїх наукових студіях С. Шодуар керувався дослідницькими традиціями вчених-енциклопедистів епохи Просвітництва. Зацікавленість науковою працею Станіславу прищепив його дядько – Антуан

Шодуар, відомий нідерландський вчений, доктор філософії, метафізики та астрономії, викладач і двічі ректор Франекерського університету. Саме Антуан започаткував формування родового книжкового зібрання, до якого долучилися усі представники роду [4, с. 300].

Отже, західноєвропейські впливи на наукову і збирацьку діяльність волинської гілки Шодуарів були зумовлені передусім родинними зв'язками. Ще одним підтвердженням цьому були геологічні дослідження С.Шодуара, якими він захопився під впливом тестя, відомого геолога, мінералога, доктора медицини Александра Крейтона. Праці А. Крейтона займали чільне місце у книгозбірні його доньки баронеси Люсі Шодуар (другої дружини Станіслава) в Івниці. Були представлені тут і праці дядька Люсі по матері Едварда Додвела, відомого своїми описами подорожей ірландського письменника і художника [1, с. 68].

Бібліофільські інтереси Шодуарів сформували широке коло спілкування з власниками книгарень, видавцями, авторами, колекціонерами Західної Європи. Зокрема в архіві Шодуарів збереглися листи відомого книгаря М. Кіммеля, книготоргова фірма якого пропонувала як нові західноєвропейські видання, так і антикваріат та букіністичну літературу [1, с. 165].

Коло спілкування і листування Шодуарів з відомими науковими товариствами Європи, вченими, фахівцями у різних галузях розширювалося завдяки їхнім різностороннім захопленням.

Захоплення Станіслава Шодуара нумізматикою звело його з італійським нумізматом, антикваром, професором Пізанського університету Доменіко Сестіні, якому барон довірив опрацювання та описування своєї колекції грецьких та римських монет. Тісну і тривалу наукову співпрацю обох вчених підтверджують числені листи Д. Сестіні в архіві Шодуарів. Після смерті Сестіні С. Шодуар успадкував рукописи нумізматичних праць професора [3, с. 117].

Епістолярна спадщина підтверджує спілкування Станіслава Яновича з французьким нумізматом Еспріт-Марі Кузінері, польським археологом,

нумізмом Криштофом Вєсьоловським, паризьким антикваром і вченим-нумізмом Луї Алліє, який не тільки консультував С. Шодуара, але й дарував йому власні праці [1, с. 76,77].

Ентомологічні студії Максиміліана Шодуара зумовили тісні зв'язки з природничо-науковими установами, ентомологічними товариствами, природознавчими музеями, друкованими органами Західної Європи. Серед кореспондентів Максиміліана Станіславовича варто згадати італійського натураліста, засновника музею природничої історії у Генуї Джакомо Доріа та німецьких ентомологів Йоганна Фауста та Людвіга Вільгельма Шауфуса [1, с. 100].

Подібні контакти і багаторічна співпраця безумовно підтверджують західноєвропейський вплив на колекціонерську та наукову діяльність Шодуарів. Водночас вони засвідчують і вплив Шодуарів на розвиток європейської науки і культури.

Станіслав Шодуар був відомим нумізмом. В його зібранні були давньоруські та античні старожитності, монети, медалі, гравюри. Особливо цінною була колекція грецьких та римських античних монет. Частина його нумізматичної колекції була придбана Ермітажем, що свідчить про її високу цінність, а частина була успадкована його дружиною, яка після смерті чоловіка вивезла найцінніші раритети (зокрема золоту монету Володимира Великого) до Англії [3, с. 117]. Таким чином зібрання Станіслава Шодуара стало надбанням англійської нумізматики.

Результати геологічної експедиції С. Шодуара до Криму у 1832 р. викликали зацікавленість Французького геологічного товариства, а на зборах Британського товариства була заслухана доповідь сера А. Крейтона, присвячена есе барона С. Шодуара про геологічну структуру Кримського півострова [1, с. 67].

Природничі наукові кола у Європі високо оцінювали ентомологічні праці М. Шодуара. А свою унікальну ентомологічну колекцію, що складалася із 713 видів, волинський дослідник продав у 1874 р. Музею природничої історії

в Парижі [2, с. 21]. Тобто, доробок Максиміліана Шодуара став надбанням французької етимології.

Отже, українсько-західноєвропейські зв'язки не обмежувалися європейськими культурними впливами на діяльність Шодуарів, ці зв'язки включали і зворотній вплив Шодуарів на мистецьке та наукове життя Західної Європи.

Визначним явищем європейського рівня була зібрана Шодуарами колекція картин. Основу колекції становили твори живопису, придбані Станіславом Шодуаром у першій чверті XIX ст. у європейських культурних центрах. Це були твори майстрів XV – початку XIX ст., які представляли художні школи Італії, Франції, Німеччини, Голландії, Фландрії, Бельгії, Австрії, Швейцарії, Англії, Польщі. Частина цих творів сьогодні входить до художнього зібрання Житомирського обласного краєзнавчого музею. Завдяки спадщині Шодуарів у музеї зберігається найбільша в Україні колекція творів Й. Б. Лампі Молодшого, найпопулярнішого віденського портретиста початку XIX ст.

Безцінною науково-культурною спадщиною Шодуарів була Івницька бібліотека, яка налічувала понад 30 тисяч видань. У формуванні її фондів взяли участь три покоління роду Шодуарів, наукові та культурні уподобання яких визначили змістову характеристику зібрання. Бібліотека містила передусім біографічну та бібліографічну літературу, довідники, енциклопедичні видання, наукові праці тогочасних учених різних галузей знань. Велика кількість наукових видань з автографами їх авторів у книжковій колекції свідчить про безпосередні зв'язки Шодуарів з представниками інтелектуальної еліти Європи.

Справжнім скарбом у родовій книгозбірні були інкунабули XV ст., переважно німецькомовні, та палеотипи XVI ст. Ці витвори першодрукарів надзвичайно цінні для історико-книгознавчих досліджень, оскільки відображають історію книги Центральної та Західної Європи.

Впродовж ХХ століття бібліотека Шодуарів втратила свою цілісність, проте це не применшує її значення як соціокультурного явища не лише європейського, але й світового рівня.

Отже, баронський рід Шодуарів, що оселився у кінці ХVІІІ ст. на Волині і відіграв вагомий роль в економічному, науковому, культурному розвитку України ХІХ – початку ХХ ст., сприяв поширенню західноєвропейських впливів в українських землях. Водночас наукова та збирацька діяльність представників трьох поколінь цього роду забезпечувала різнопланові українсько-західноєвропейські зв'язки та відводила Шодуарам непересічну роль в інтелектуальному та культурному житті Європи, а сформовані ними колекції постали явищем світової культури.

Список використаних джерел

1. Біленький Є. А., Булатова С. О. Рукописне та книжкове зібрання баронів Шодуарів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2011. 252 с.
2. Дахненко Л. О. Художнє зібрання баронів де Шодуар у Житомирському музеї: каталог. Житомир: М. Косенко, 2010. 80 с.
3. Міщук Г. Станіслав Шодуар – власник нумізматичних рукописів та колекціонер античних нумізматичних старожитностей. Волинські історичні записки. 2009. Т.3. С. 116-118.
4. Мяскова Т. Книги із родової бібліотеки баронів Шодуарів у фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ: від друкованої книги до електронної БД. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2012. Вип. 34. С. 299–311.
5. Розова Т. В., Кубко В. П. Антропологія колекціонування *Культурологічний альманах*. 2023. № 1. С. 202–212.

Неля Романюк,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри суспільних наук

Поліського національного університету

ВИРОБНИЧІ ПРАКТИКИ ПОЛЯКІВ НА ВОЛИНІ

(XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Поляки як складова поліетнічності заселяли Волинь з найдавніших часів і формували свою соціально-економічну специфіку. Польський етнос почав формуватися на українських землях ще в часи Литовсько-польської доби й особливо активно – після Люблінської унії 1569 р. У XVIII ст. розгорнулася нова хвиля польського впливу, яке в історичній літературі визначається як колонізація. Магнати-поляки поверталися до своїх колишніх осілостей, які вони вимушені були залишити в період Визвольної війни українського народу 1648 р. та внаслідок козацьких повстань. У маєтностях здебільшого поселялася чиншова шляхта, частково – польські селяни та міщани, колонізуючи волинські землі.

У Волинській губернії за відомостями Першого загального перепису Російської імперії 1897 р. на початку XX ст. проживало 184 161 осіб – або майже половина всієї людності України. По відношенні до всього населення губернії поляки становили 6,61 відсотка і були третьою за чисельністю групою населення Волині (після українців, яких було 1 049 048 і євреїв – 191 608 осіб).

Формування землеволодіння поляків на Волині здійснювалося за рахунок освоєння незаселених або малозаселених земель. Саме Волинь стала тією територією, де система польського землеволодіння укорінилася і прогресивно еволюціонувала. Великі наділи землі знаходилися у поляків протягом усієї другої половини XIX ст. Серед них володіння графа Юзефа Потоцького, розташовані у Заславському та Новоград-Волинському повітах

(55 135 дес.), Євстафія Потоцького в Старокостянтинівському, Кременецькому та Дубенському повітах (4 700 дес.), князів Любомирських у Рівненському та Володимир-Волинському повітах (15 380 дес.), Радзивілів у Луцькому повіті (понад 380 ти. дес.) [2, арк. 16]. Статистика свідчить, що поміщики володіли значними земельними площами, в той час як основна маса селян-поляків за розмірами наділу відносилися до дрібних власників. Це підтверджують відомості з огляду Волинської губернії за 1885 рік, що фіксують стан землеволодіння серед польського населення краю.

Поляки на Волині в силу свого професійного статусу різнопланово залучалися до господарської діяльності, що значно вплинуло на економічний розвиток регіону у другій половині XIX – на поч. XX ст., завдяки тому, що переважна кількість землевласників-поляків та орендарів були освіченими, підприємливими, застосовували техніку, впроваджували передові технології виробництва, а також використовували дешеву робочу силу безземельного та безробітного селянства, їх маєтки перетворилися у прибуткові аграрно-промислові осередки, які здійснювали забезпечення ринку. Водночас із виробництвом сільськогосподарської продукції відбувався розвиток здебільшого цукрового, винокурного і борошномельного виробництв, що забезпечувало отримання великих прибутків. Значний внесок було здійснено підприємцями-поляками у розвиток таких галузей Волинської губернії як: паперова, склоробна, фарфорова та інші. Наприкінці 70-х років XIX ст. на Волині «поляки володіли близько 48 відсотків промислових підприємств» [10, с. 54]. Значне місце займали підприємства великих польських землевласників Потоцьких, Сангушків, Радзивілів. Наприкінці XIX ст. одним з найбільших цукрових магнатів став Юзеф Потоцький. Йому належали цукроварні у Клембівці, Шепетівці, Кременці, Корці на Волині, в Сатанові, в Сутківцях на Поділлі, у Бужанці та Вільховці на Київщині [9, арк. 90-92]. Поряд з цукровиробництвом Ю. Потоцький розвивав й інші галузі виробництва. Та,

у його власності були Смагдиревський скляний і Клембівський піщані заводи. Родина Потоцьких виділялася й серед власників млинів, розвиваючи борошномельне виробництво [8, с. 464].

Архівні джерела та дослідження науковців містять масив інформації про виробничі практики поляків. Зокрема, власники маєтків розвивали прибуткове для цього регіону винокурне виробництво для господарств з переважаючими малородючими ґрунтами винокуріння було найбільш доступним практичним способом для переробки важко транспортабельних продуктів, зокрема, картоплі за відсутністю зручних шляхів сполучення, у продукцію більш транспортабельну і більш цінну крім того відходи винокуріння використовувалися для тваринництва. Зокрема, великими винокурними заводами володіли: у Володимир-Волинському повіті в с. Конюхах графиня Сю Чацька, на ньому виготовлялись кращі сорти хлібного вина; на хуторі Леонівці – граф І. Олізар; у с. Холоневі – К. Красицький⁴ у с. Білці Житомирського повіту – граф І. Тишкевич; у Дубнівському повіті двома заводами розпоряджався князь Ф Радзивілл; у Новоград-Волинському першість належала графу Й. Потоцькому, який володів двома винокурнями в с. Яруні і в с. Суємцях та заводом у с. Великих Пузирках Заславського повіту; у м. Белгородці, в с. Цветосі і с. Михлі цього ж повіту три заводи належали князю Р. Сангушку; у с. Колоденці Рівненського повіту алкогольні напої випускала винокурня князя С. Любомирського. Винокурні підприємства на Волині мали також графи: В. Грохольський (м-ко Грицев, Заславський повіт), Л. Лядуховський (с. Коростова, Старокостянтинівський повіт) [1, с. 85].

У досліджуваній період є також численні свідчення вмілого ведення господарювання дрібними сільськими товаровиробниками. Так, за відомостями Першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. із 184 тис. поляків Волинської губернії більшість складала верства землеробів – 60,8 %, близько десятої частини складала наймані робітники і

ремісники різних професій (відповідно 13,6%-13,1%). На Волині російський царизм заохочував колонізацію поляками малородючих земель. Процес переселення поляків на Волинь від кінця XVIII початку XX ст. супроводжувався створенням компактних поселень хутірсько-відрубного типу. Так, до «польських» сіл можна віднести багато населених пунктів Волині [7, с. 30, 51]. Переселенці переважно отримували свої наділи в місцях із малородючими ґрунтами. Незважаючи на труднощі, колоністи своєю працею домагалися прибутковості господарювання. Протягом XIX ст. традиційним заняттям польських переселенців було землеробство, також у низці сіл діяли мануфактури з переробки корисних копалин.

У Державному архіві Житомирської області багато відомостей про господарську діяльність поляків-землеробів і ремісників. Так, у Явному Новоград-Волинського повіту на початку XIX ст. оселилося шість польських сімей: М. Борецького, П. Маліновського, Ю. Запововського, М. Марупинського, М. Сарницького, М. Райковського – разом 24 особи [3, арк 364]. Наприкінці XIX ст. вже згадується як село, що належало сім'ї Бонецьких. На той час воно нараховувало 53 двори і в ньому мешкали 376 осіб. В Явному працювали смолярня і тартак [11].

Першими переселенцями до Буди Хичова Житомирського повіту були сім польських сімей. Початково всі мешканці поселення були робітниками місцевого скляного заводу. Протягом XIX ст. населення Хичови зросло у декілька разів, до нього продовжували переселятися робітники, що мали повинність на скляному заводі. Починаючи з другої половини цього ж століття мешканці села, на основі усних договорів з поміщиком, отримали право на користування землею. Як правило, плата за землю вираховувалася із заробітку на скляній гуті [4, арк. 1].

До «польських» сіл колишнього Пулинського району відносять: В'юнки, Гуто-Юстинівку, Новий Завод, Кошелівку, Олізарку, Чехівці, Радецьку Болярку, Тартачок. Зокрема, с. В'юнки виникло як поселення при

склоробному виробництві наприкінці XVIII ст. На В'юнківському заводі у 1816 р. виробляли пляшки, склянки різних розмірів, листове скло. У 1880-1890 рр. більшість населення В'юнок складали вільні чиншовики, які орендували землю у К. Шленкера XIX ст. Перші мешканці Гуто-Юстинівки оселилися тут впродовж першої чверті XIX ст. на основі чиншового землеволодіння XIX ст. [5, арк. 359]. Крім землеробства частина населення була зайнята на склянній мануфактурі. Продукція поширювалася переважно всередині Волинської губернії [7, с. 183, 184].

Як свідчать архівні матеріали польське поселення у Новому Заводі відоме з першої чверті XIX ст. Помітна активізація місцевого промислового виробництва наступила з 1980 р., коли власником маєтку став К. Шленкер. Значну роль в економічному розвитку Нового Заводу відігравало лісове господарство. Товарний ліс продавали переважно закордон у міста Гданьськ, Штеттін, Кенігсберг, Пілау, а також через Одеський порт в Англію [6]. У 1908 р. К. Шленкер відкрив лісопильний завод, який був найбільшим у Волинській губернії. Крім заводського виробництва розвивалися кустарні промисли: працювали ковалі та майстри з обробки дерева.

У висновках відзначимо, що саме у другій половині XIX – на поч. XX ст. у губерніях підросійської України, зокрема, Волинської після скасування кріпацтва зростала ефективність господарювання, розвивалося підприємництво у промисловості та сільському господарстві. У цих процесах поряд з іншими чинниками помітну роль відігравали і різні етноси, зокрема, поляки, які населяли цю територію, впроваджуючи прибуткові господарські практики і підприємництвом.

Список використаних джерел

1. Буравський О. А. Поляки Волині у другій половині XIX на початку XX ст. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. 168 с.

2. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). Ф.365, Оп. 8, Спр. 87, Арк. 16.
3. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). Ф. 118, Оп. 14, Спр. 18, Арк 364.
4. ДАЖО. Ф. 115, Оп.1 ,Спр. 5 576, Арк. 1.
5. ДАЖО.Ф. 178, Оп.3, Спр. 5, Арк.359.
6. Забелін А. С. Військово-статистичний огляд Волинської губернії. К.: Тип. Штабу Київського Військового округу, 1887. 368 с.
7. Польські поселення Житомирщини: довід.-інформ. вид./ Ред.-упоряд. Ю.С. Кондратюк. Житомир: Вид-во ПП Євенок. О. О, 2011. 232 с.
8. Романюк Н.Й. Сільські підприємці і підприємництво в Україні: 1861-1914рр. Житомир: Полісся, 2012. 600 с.
9. Центральний державний історичний архів України у м. Києві Ф. 575, Оп. 1, Спр.2, Арк. 90–92.
10. Klemantowicz D., Ziomek W. Polacy w uprzemysłowieniu Wołynia w latach 1864-1914 // Ucrainica Polonica. Київ–Житомир, 2004. Т. 1. 444 s
11. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Wydany pod redakcyą F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego. Warszawa: druk «Wieku», 1880–1902. Т. I–XV.

Микола Приходько,

кандидат історичних наук, докторант кафедри

всесвітньої історії та археології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

РУХ ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕРШІ РОКИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. КАТОЛИЦЬКЕ КРИЛО (1918-1925 РР.)

Католицькі молодіжні союзи мають дуже давні традиції, перші з яких з'являються з середини 16 століття. У той час почали створюватися Марійські Конгрегації (об'єднання) для студентської молоді в Італії, Німеччині, Франції та Нідерландах. Їх завданням було формування релігійно-моральних настроїв молоді, організація та проведення благодійної та громадської діяльності.

Рух по об'єднанню молоді в католицькі організації набув справжнього розмаху після енцикліки Папи Лева XIII – *Regum Novarum* від 15 травня 1891 року, в якій зазначалося, що одним із головних завдань вчення Церкви є: «освітлення земних справ правдою про кінцеву мету людини» та водночас закликала до соціальної участі мирян-католиків в житті громади.

Конкретну структуру для цієї діяльності забезпечив Папа Пій X, який був першим, хто використав термін Католицька акція (дія) (рух мирян-католиків, спрямований на більшу насиченість суспільного життя християнськими цінностями) в *motu proprio* від 18 грудня 1903 року, а потім в енцикліці *Infermo proposito* від 11 червня 1905 року.

У Польщі після відновлення незалежності в 1918 р., особливо на землях які входили до колишньої Німеччини та Австро-Угорщини, склалися найбільш сприятливі умови для створення майбутніх громадських організацій католицького спрямування. Молодіжний рух католицького характеру існував

на землях Польщі і до Першої світової війни, проте активізація діяльності молодіжного руху відбулася з відновленням Польщею незалежності у 1918 році.

Силами польського католицького духовенства роздрібнені молодіжні католицькі товариства консолідувалися в єдину структуру – громадську організацію. Основні положення та базові принципи функціонування нової організації польської молоді були зафіксовані у власному статуті, який був виданий і затверджений польським єпископатом у 1919 р. [1]. Так, у лютому 1919 р. у Варшаві відбулася нарада священників і делегатів від усіх єпархій. На цій зустрічі було вирішено об'єднати католицьку молодь на території Польщі. Тоді, між іншим, було ухвалено проекти статутів молодіжних організацій, ухвалено рішення про створення центральної загальнонаціональної організації та скликання зборів генеральних секретарів дієцезіальних об'єднань у Познані – як головному осередку Католицького молодіжного руху [2]. В результаті було утворено організацію – Союз польських молодіжних товариств із центром у м. Познані [3]. Так, згідно зі статутом та ідеологічною декларацією, опублікованою в першому номері часопису «Провідник молодіжних об'єднань», метою організації було: «забезпечити країну релігійними осередками, католиками за духом і життям, оживленими духом громадянської жертвовності та спрямованих на виконання своїх обов'язків перед нацією, державою, а також фізично та організаційно розвинених» [4].

Організація мала свої органи управління: з'їзд делегатів, союзну раду та союзну управу. Вищу владу мав з'їзд делегатів. Традиційно він відбувався в Ломжі, один раз на рік, найчастіше у весняні та літні місяці. Що характерно окремо для представників чоловічої та жіночої груп. В основному на ній подавали звіти про роботу окремих осередків, обирали представників до союзної ради та розглядали поточні справи, фіксуючи рішення у формі резолюцій [5].

Товариство польської молоді структурно поділялося на регіональні відділення, так звані філії, що створювалися при церковних парафіях [6] вищу владу в яких мали патрони (зазвичай представники польської католицької церкви), призначені на дану посаду єпархіальним єпископом [7].

Як свідчать документи товариства членом організації міг бути лише поляк-католик. Всі члени поділялися на дійсних, старших (сеньйорів) та почесних. Вік дійсних членів був 14-25 років, у випадку одруження автоматично переводився у категорію старших членів [8].

Кожен рядовий член філії (регіонального осередку) був зобов'язаний сплачувати регулярні внески. На практиці кожен осередок, враховуючи фінансові можливості своїх учасників, самостійно визначав їх розмір, проте були і рекомендовані тарифи. Так, у чоловічих відділах внесок становив від 5 до 25 злотих, а в жіночих — від 5 до 20 злотих. на місяць [9].

Таким чином, дана організація була яскравим представником тогочасних громадських організацій, яка існували на принципі самоокупності, фінансуючись за рахунок членських внесків. Новоутвореній організації вдалося створити власну дієву структуру, органи управління, керівні органи, ієрархію членів товариства. Важливим принципом членства було належність кандидата до католицької церкви. Безперечно, дана організація зайняла вагоме місце в тогочасній переважно католицькій Польщі, мала підтримку населення, мала значну базу потенційних учасників і була певним чином антитезою, протиположною до набираючих популярність в ті роки соціалістичних рухів молоді, які в своїх ідеалістичних постулатах ігнорували католицьку доктрину, мораль.

Список використаних джерел

1. L. Wilczyński, *Katolickie organizacje młodzieży męskiej w Wielkopolsce 1860-1939*. Toruń 2001, s. 119.

2. L. Wilczyński, *Katolickie organizacje młodzieży męskiej w Wielkopolsce 1860-1939*. Toruń 2001, s. 58.
3. 1-IV Sprawozdanie Związku Towarzystw Młodzieży 1914-1917. Poznań 1918, s. 19-23;
4. «Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży». R. 1: 1922 nr 1, s. 2.
5. AAP KZM M , sygn. 221, Związek Młodzieży Polskiej w diecezji łomżyńskiej 1929-1931[1923-1939]. Program Zjazdów Delegowanych w diecezji łomżyńskiej w latach 1923-1933,s.54
6. J. Majka, *Katolickie stowarzyszenia młodzieżowe*, s. 341
7. «Kierownik Młodzieży». R. 3: 1919 nr 7, s. 30
8. L. Wilczyński, *Katolickie organizacje młodzieży męskiej w Wielkopolsce 1860-1939*. Toruń 2001, s. 107
9. IV Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej w Łomży za rok 1929, s. 44